

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Вадима Гетьмана**

**Факультет фінансів
Кафедра банківської справи та страхування**

галузь знань
спеціальність

07 «Управління та адміністрування»
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»

освітньо-професійна програма
Форма навчання:

«Страхування та фінансова безпека»
очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Розвиток страхування життя в Україні»

здобувача МОРОЗОВОЇ ЕЛЬВИРИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

(Прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис здобувача)

Науковий керівник:

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування

(наукова ступінь, учене звання, посада)


(підпис)

Т.В.Татаріна

(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор екон. наук, професор

(підпис)

Л.О. Примостка.

Київ- 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 84 сторінки, 11 таблиць, 5 рисунків, список використаних джерел з 62 найменувань.

«Розвиток страхування життя в Україні»

(назва кваліфікаційної магістерської роботи)

Об'єктом дослідження є страхування життя в Україні та за її межами.

Предметом дослідження є сукупність фінансових відносин, що виникають між суб'єктами в страхуванні життя у процесі його функціонування та розвитку.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає у поглибленні теоретичних засад страхування життя, обґрунтуванні сучасного стану та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку в Україні.

Реалізація мети зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити сутність та необхідність страхування життя;
- виділити та охарактеризувати етапи становлення страхування життя;
- обґрунтувати основні та додаткові ризики в сегменті страхування життя;
- виявити особливості розвитку страхування життя європейських країн;
- дослідити сучасний стан страхування життя в Україні;
- систематизувати проблеми, що накопичились в страхуванні життя;
- розкрити можливі напрями вдосконалення страхування життя в Україні.

Практичне значення отриманих результатів. Практична націленість проявляється у виявленні основних проблем в страхуванні життя та напрямів їх подолання. Розробці практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку сегменту страхування життя в Україні.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: страхування, страхування життя, поліс, розвиток страхування життя, фінансовий захист.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	6
1.1 Необхідність страхування життя та його вплив на соціально-економічний розвиток країни	6
1.2 Сутність, класифікація ризиків і страхових продуктів страхування життя	9
1.3 Історія становлення страхування життя.....	21
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ.....	32
2.1 Тенденції розвитку страхування життя в країнах ЄС	32
2.2 Оцінка стану розвитку страхування життя в Україні.....	40
2.3 Аналіз показників діяльності страховиків в сегменті страхування життя.....	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	57
3.1 Проблеми становлення страхування життя в Україні... ..	57
3.2 Світовий досвід страхування життя та можливості його імплементації в Україні.	66
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна система страхових відносин відіграє надзвичайно важливу роль у світовій економіці. На світовому ринку страхових послуг відбувається перерозподіл ризиків, створюються умови для підвищення рівня соціальної сфери з одночасним зниженням навантаження на державні фінанси. Крім того, на страховому ринку сконцентровані значні інвестиційні ресурси як в рамках національних економік, так і в міжнародному масштабі.

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що у будь-якому сучасному громадянському суспільстві існує і розвивається страхування життя. У розвинених країнах воно є невід'ємною частиною суспільства, тому що потреба страхувати життя виникає через бажання захистити родину від фінансових труднощів у разі смерті годувальника. Страхування допомагає покрити витрати на поховання, борги, забезпечити дітей та забезпечити психологічний спокій. Це також може бути і вдалим інвестиційним інструментом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних основ, стану розвитку страхування життя в Україні присвячені наукові роботи таких українських вчених-економістів, як В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, Ю.М. Клапків, Т.Д. Кривошлик, О.М. Залетов, С.С. Осадець, Т.І. Стецюк, Т.В. Татаріна, О.І.Фарат, А.С. Шолойко, Я.П. Шумелда.

Проте варто зазначити, що незважаючи на високий інтерес науковців до даної теми, вона й досі залишається суперечною та зумовлює необхідність у нових дослідженнях.

Страхування життя в Україні здійснюється вже протягом багатьох років, проте помітним є те, що на страховому ринку є велика кількість питань, які потребують негайного вирішення. Дослідження та вирішення цих проблем допоможе страхуванню життя вийти на новий рівень та почати новий етап розвитку.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – полягає у поглибленні теоретичних засад страхування життя, обґрунтуванні сучасного стану та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку в Україні.

Реалізація мети зумовила необхідність розв’язання таких завдань:

- визначити сутність та необхідність страхування життя;
- виділити та охарактеризувати етапи становлення страхування життя;
- обґрунтувати основні та додаткові ризики в сегменті страхування життя;
- виявити особливості розвитку страхування життя європейських країн;
- дослідити сучасний стан страхування життя в Україні;
- систематизувати проблеми, що накопичились в страхуванні життя;
- розкрити можливі напрями вдосконалення страхування життя в Україні.

Об’єктом дослідження є страхування життя в Україні та за її межами.

Предметом дослідження є сукупність фінансових відносин, що виникають між суб’єктами в страхуванні життя у процесі його функціонування та розвитку.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема при обґрунтуванні теоретичних засад страхування життя: сутності, функцій та принципів використовувались методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції. Проводився у другому розділі кваліфікаційної роботи економіко-статистичний аналіз, використовувалися: графічний метод, метод порівняння для дослідження та унаочнення стану страхування життя в Україні та тенденцій розвитку його у розвинутих країнах. У третьому розділі - методи моделювання та прогнозування щодо оцінки подальшого формування конкурентоспроможного ринку страхування життя з врахуванням складних економічних та політичних чинників в країні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Кваліфікаційна магістерська робота містить дослідження з обох аспектів – теоретичного та практичного. Базою для теоретичних та

методологічних висновків слугували концептуальні основи страхування життя, його сутність, історія виникнення та розвитку в Україні. Практична націленість проявляється у виявленні основних проблем в страхуванні життя та напрямів їх подолання. Розробці практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку сегменту страхування життя в Україні.

Інформаційною базою дослідження слугували: закони та нормативно-правові акти України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти й закони країн Європейського Союзу та інших зарубіжних держав у сфері страхування життя. Також використовуються наукові праці українських і зарубіжних авторів з цієї галузі, матеріали спеціалізованих і періодичних видань, доповіді науково-практичних конференцій, а також інтернет-ресурси.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

1.1 Необхідність страхування життя та його вплив на соціально-економічний розвиток країни

Економічна змістованість страхування життя охоплює широкий спектр аспектів, пов'язаних з фінансовими взаємними відносинами між страхувальниками та страховиками, визначенням ризиків і виплат, а також його вагомість на економіку загалом. В самому центрі економічної сутності страхування життя полягає механізм збирання премій від страхувальників та виплати компенсацій або страхових сум у випадку настання страхового події, такого як смерть або інвалідність особи, яка є об'єктом страхування. [1, с.18]

Страхування життя виступає як економічний механізм пом'якчування фінансових ризиків, пов'язаних з непередбаченими подіями, які можуть відбутися в житті страхувальників. Цей механізм дозволяє поділити ризики між широким колом членів, зменшуючи фінансове навантаження на кожного окремого страхувальника. Крім того, страхування життя стимулює формування особистих фінансових ресурсів і накопичень, що може мати кращий вплив на фінансову стабільність та економічну еволюцію суспільства [2].

Важливою складовою економічної сутності страхування життя є також його вага у формуванні фінансового ринку та процвітання фінансових інструментів. Страхові компанії здійснюють інвестування зі зібраних премій, що допомагає формуванню капіталу та підтримці фінансової системи. Крім того, страхування життя може заохочувати розвиток фінансових інновацій та нових продуктів, спрямованих на задоволення потреб клієнтів та оптимізацію фінансових стратегій.

Отже, економічна сутність страхування життя полягає в його значенні як фінансового механізму збереження та згладжування ризиків, сприянні створення фінансових ресурсів та процвітання фінансової системи. Цей сегмент страхування має значне значення як для індивідуальних осіб, так і для економічного процвітання суспільства в цілому.

Зважаючи на важливість страхування життя в економіці, важливо проаналізувати його вплив на різноманітні аспекти фінансової системи та соціально-економічного процвітання. Розглядаємо економічну сутність страхування життя більш урздріб:

Фінансовий стабілізатор. Страхування життя виступає як вагомий фінансовий стабілізатор для індивідуальних сімей та суспільства в цілому. Воно надає захист від фінансових ризиків, пов'язаних з несподіваними подіями, такими як смерть основного годувальника сім'ї. Забезпечуючи фінансову допомогу в разі втрати прибутку внаслідок смерті або інвалідності, страхові виплати допомагають сім'ям утримувати свій фінансовий захист та залишити стабільність в складних життєвих обставинах.

Соціальний захист. Страхування життя має важливу вагу у забезпеченні соціального захисту населення. Воно підтримує зменшити бремя соціальних програм та державних субсидій, спрямованих на допомогу сім'ям у складних ситуаціях. Забезпечуючи фінансовий порятунок в разі втрати годувальника сім'ї, страхові виплати допомагають минути загрозу бідності та забезпечують безпечне життя для вразливих груп населення.

Фінансові накопичення. Страхування життя також є вагавим інструментом фінансових накопичень для індивідуальних осіб. Учасники страхових програм як правило вносять регулярні премії, які накопичуються та інвестуються страховою компанією. Ці накопичення можуть призначатися як додатковий джерело доходу в майбутньому, а також забезпечувати фінансовий захист у випадку непередбачуваних ситуацій.

Розвиток фінансового ринку. Страхування життя сприяє процвітання фінансового ринку шляхом постання нових фінансових інструментів та

інновацій. Страхові компанії постійно шукають нові методи захисту та інвестування грошей, що сприяє прогресу фінансової індустрії та стимулює суперництво на ринку. Крім того, страхові сервіси сприяють провітанню фінансової грамотності та підвищенню фінансового розуму серед населення.

Економічна сутність страхування життя полягає в його значенні як фінансового оборонця, соціального оборонця, джерела фінансових накопичень та катализатора розвитку фінансового ринку. Цей вид страхування виконує важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та соціального добробуту як на індивідуальному, так і на загальному рівнях.

Зважаючи на важність страхування життя в економіці, розглянемо деякі додаткові аспекти його економічної сутності:

Стимулювання фінансової дисципліни. Страхування життя заохочує утворення фінансової дисципліни серед індивідуальних осіб. Через постійні виплати премій страхувальники вчаться планувати свої фінанси та розуміти важливість заощадження. Це може допомогати розвитку культури збережень та інвестування, що є важливим для економічного прогресу та стабільності.

Економічний зріст через інвестиції. Страхові компанії, які збирають премії від страхувальників, інвестують ці гроші на фінансовому ринку з метою отримання доходу. Ці інвестиції можуть допомагати розвитку економіки через фінансування нових проектів, постання робочих місць та збільшення кількості виробництва. Таким чином, страхування життя може діяти на рівень економічного збільшення країни.

Забезпечення фінансової стабільності сімей. Однією з важливих переваг страхування життя є його перспектива забезпечити фінансову усталеність сімей у випадку нестання основного годувальника. Це дуже важливо в ситуаціях, коли в сім'ї є пов'язані від доходу члени, такі як діти чи підлітки. Страхові виплати можуть підсобити у збереженні життєвого рівня та наданні потреби підтримки у скрутні часи.

Фінансовий захист у пенсійний вік. Страхування життя може бути ваговим інструментом фінансового порятунку в пенсійний вік. Багато страхових сервісів

включають частини пенсійного забезпечення, що надають страхувальнику отримувати постійні кошти у пенсійний вік. Це може зарадити забезпечити фінансову стабільність під час пенсійного віку та знизити фінансові ризики у пізнішому віці.

Загальне вплив на економіку. В цілому, страхування життя має важливу роль у утворенні постійної економічної системи. Шляхом збільшення фінансової постійності, стимулювання інвестицій та забезпечення соціальної оборони, воно сприяє роцвітання економіки та збільшення добробуту населення.

Отже, авторітетність на страхування життя, на соціально-економічний розвиток країни падає на покращення фінансової стійкості, економічному підвищенні, фінансової постійності сімей, пенсійному захисті та загальному розцвітання економіки. Ця сфера страхування грає важливу вагу у утворенні стабільної та успішної економічної системи, яка допомагає соціальному та економічному добробуту суспільства.

1.2 Сутність, класифікація ризиків і страхових продуктів страхування життя

Страхування життя є ключовим механізмом забезпечення довгочасних інвестицій в загальну економіку, що допомагає підвищенню її конкурентості.

Як головний елемент соціального порядку держави страхування життя дозволяє успішно розв'язувати багато проблем, а також вгамовувати потреби різних людей в гарантії стійкого захисту економічних інтересів, пов'язаних зі здійсненням різноманітних видів господарської діяльності, збереженням визначеного значення життя та добробуту.

Захист життя є головною з багатьох видів ресурс, який пропонується на сучасному страховому ринку. Воно є підгалуззю особистого страхування, а тому

має один із значемих генераторів обширних фінансових потоків, що зосереджені на страховому ринку.

Сучасний стан розвитку світової економіки та міжнародних спілкування, процеси ринкової перетворення національної економіки, входження України до розпорядку світових господарських зв'язків обумовлюють необхідність розцвітання страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних рис. Хід ринкової трансформації національної економіки зумовлюють закономірність розробки шляхів ефективного вживання світового досвіду в убезпеченні життя для подальшого розцвітання цієї послуги в Україні, що забезпечить всебічне здійснення економічних реформ та інтеграцію національної економіки у світове господарство.

Важливим складовим економічного розцвітання для країни є добробут її громадян. Для економік розвинутих держав характерний високий рівень зроста сфери послуг, впровадження сучасних технологій у виробництво, постійне підвищення макроекономічних показників, високий рівень соціального захисту населення та постійне зростання добробуту громадян. За умов постійного стабільного економічного розцвітання в державі громадяни мають можливості на здійснення довгострокового фінансового планування, що надає впевненість в завтрашній день та підтримує високу планку соціального стану громадян.

Страхування життя виступає одним з головних механізмів в забезпеченні соціальної стабільності в державі. І це можна пояснити декількома причинами – по перше страхування життя дозволяє мінімізувати ризики пов'язані з втратою доходу внаслідок втрати працездатності або смерті годувальника сім'ї, а також забезпечує гідний рівень життя після виходу на пенсію. По друге ринок страхування життя є потужним джерелом довгострокових інвестицій в економіку країни. Тому саме з цих причин можна зробити висновок, що в умовах розвитку ринкової економіки важливого значення набуває страхування життя, що своєю чергою потребує вивчення теоретико-методологічних засад його функціонування.

Страхування життя є важливим елементом соціальної системи держави, засобом захисту рівня добробуту населення та забезпечення стабільності економічного розвитку, а також досить могутнім джерелом внутрішніх інвестицій.

З'ясування сутності страхування життя і його значення для національної та світової економіки обумовлює необхідність дослідження основних елементів цього виду відносин.

Страхування життя – підгалузь особистого страхування, що передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку – так трактує ці відносини чинне законодавство. Науковці визначають це поняття по-різному, а деякі навіть обґрунтовують необхідність його заміни.

Страхування життя – це важливий інструмент для впливання довгострокових інвестицій в економіку за допомогою якого можливе зростання добробуту населення в цілому [6]. Зокрема, О. Залетов пропонує замінити поняття «страхування життя» на термін «убезпечення життя» і визначити його як «діяльність страховика, яка направлена на матеріальне забезпечення у формі одноразової або періодично виплачуваної страхової суми певній фізичній особі (убезпеченому) або її вигодонабувачу, за рахунок сплати (одноразово або періодично) страхових внесків та доходу від управління страховиком коштами страхових резервів» [7, с.9]. Фарат О. [8, с.5] зі свого боку зазначає, що страхування життя – це «економічні відносини між надавачами і споживачами страхових послуг, в процесі реалізації яких, в обмін на страхові премії, останні отримують захист від фінансових наслідків настання одного або обох основних ризиків життя, а також, якщо це передбачено договором страхування – додаткового ризику життя».

Страхування життя, як відомо, є видом особистого довгострокового страхування. Воно передбачає, взяття страховиком на себе зобов'язання виплатити обумовлену суму після настання страхового випадку. В той же час страхувальник зобов'язується вчасно та безперебійно вносити страхові платежі. Причиною виникнення відносин у сфері страхування життя є наявність страхового ризику втрати життя чи працездатності, виникнення фінансових проблем після досягнення пенсійного віку або інших непередбачуваних подій.

Страхування життя спрямоване на вирішення вищезазначених подій шляхом компенсації фінансових втрат. Виокремлення страхування життя від ризикового зумовлене наявністю у першому фундаментальних відмінностей та особливостей, а саме:

- всі угоди зі страхування життя укладаються на довготривалий період;
- ймовірність настання страхового випадку (смерті) зростає разом з віком страхувальника;
- страхування життя забезпечує не тільки покриття ризику, але й нагромадження коштів;
- найпоширенішим видом страхового покриття є фіксована сума;
- вартість життя або здоров'я не піддається грошовій оцінці, тому страхова сума визначається за згодою страховика та страхувальника.

Головними суб'єктами ринку страхування життя є страховики, страхувальники та застраховані особи. Функції посередників можуть виконувати як страхові агенти, так і страхові брокери. Важливим елементом функціонування страхових відносин є страховий договір (поліс). Предметом договору є майнові інтереси пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням. Загальні умови і порядок здійснення цього виду страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог чинного законодавства. Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування. Аналізований вид страхування має дуже важливе значення для держави та суспільства. Адже резерви, що сформовані страховиками за рахунок внесків за договорами

страхування життя, призначені виключно для виплат страхових сум, які відтерміновані у часі, і стають вагомим джерелом зростання інвестицій в економіку.

Таким чином, цей вид страхової діяльності забезпечує інвестування коштів у економіку на тривалий термін, а страховикам та страхувальникам – додаткові доходи. При цьому інвестиційний потенціал страховиків, що надають послуги зі страхування життя, зростає із розширенням кола страхувальників. Окрім цього, страхування життя, зменшуючи економічний тиск на державний бюджет, доповнює державну систему соціального захисту, додає страхувальникам та застрахованим впевненості у їх власному майбутньому та майбутньому їхніх нащадків, а також змушує задумуватись про безпеку власного життя завдяки реалізації превентивної функції, а саме «обмеження в договорі щодо виплат у випадку самогубства та зі страхових випадків, які відбулися в стані алкогольного і наркотичного сп'яніння» [9, с. 158].

Нагромаджені завдяки страхуванню життя кошти для виплати майбутніх пенсій, оплати витрат на навчання, весілля та інші події, сприяють тому, щоб кожний громадянин реалізував свої можливості і задовольнив потреби.

Страхування життя є невід'ємним елементом сучасного HR-менеджменту, «важливим інструментом кадрової політики» [10]. Оскільки наявність полісу зі страхування життя у соціальному пакеті роботодавця є додатковим стимулом для підвищення ефективності роботи працівника, а також дозволяє уникнути на підприємстві плинності кадрів. Велика кількість ризиків для життя людини змусили страховиків, що займаються страхуванням життя, проявити гнучкість у товарній політиці та розробити широкий спектр страхових послуг.

Класичним видом «лайфового» страхування є страхування на випадок смерті, страховим випадком за якого є смерть застрахованої особи в період дії договору страхування. Страхування на випадок дожиття передбачає виплату страховиком застрахованій особі зазначеної у договорі страхової суми за умови, що ця особа дожила до певного попередньо встановленого віку. При цьому

страхові послуги на дожиття поділяють на дві групи: - страхування капіталу, за умовами якого страхова сума виплачується однією виплатою у повному обсязі.

До страхування капіталу відносять страхування дітей до виповнення їм 18 років та весільне страхування, страхування рент (ануїтетів), за яким виплата страхової суми здійснюється у вигляді регулярних виплат. До страхування рент відносять пенсійне страхування та страхування на випадок втрати працездатності.

Страхування життя здійснюється у добровільній формі, та набуває трьох основних видів: страхування на випадок смерті, страхування на випадок дожиття і змішане страхування життя. За умовами змішаного страхування життя в одному договорі встановлюється два і більше видів страхової відповідальності на випадок настання таких подій, як дожиття застрахованого до закінчення строку страхування, втрати застрахованим здоров'я внаслідок нещасного випадку та смерті застрахованого.

Цей вид страхування дозволяє страхувальникам за меншу плату укласти договір покриття ризику та забезпечити заощадження, виключаючи додаткові витрати на оформлення інших договорів. Основним критерієм розподілу страхування життя на види є ризики, які ним покриваються. Такі учені, зокрема як Фарат О. [8] та Стецюк Т. [9], класифікують ці ризики. На думку дослідників, страхові ризики пов'язані з життям поділяються на дві групи: основні та додаткові. Основні ризики передбачають смерть застрахованої особи та дожиття, застрахованої особи до моменту зафіксованого у договорі страхування, а додаткові – втрату застрахованою особою працездатності та критичні захворювання.

Таким чином, страхування життя – це довгострокове накопичувальне страхування, що передбачає захист майнових інтересів на випадок смерті або дожиття застрахованої особи до закінчення терміну дії договору, а також за окремих умов на випадок втрати застрахованою особою працездатності. Потреба у цьому виді страхового захисту зумовлена існуванням ризиків життя. Страхування життя має економічну природу, проте набуває соціального

характеру, оскільки, виконує функції, що спрямовані на забезпечення безпеки та добробуту населення.

Законодавче регулювання відносин між страховиком і страхувальником у сфері страхування життя відбувається на підставі Закону України «Про страхування» від 01.01.2021 року № 37, ст. 317-вр з урахуванням останніх коригувань від 18.11 2021 року [11]. Головним державним органом, який здійснює регулювання і нагляд за діяльністю страхових компаній, страхових брокерів та інших учасників ринку фінансових послуг, є Національний банк України з 2020 року. Нині у зв'язку з існуючими недоліками в організаційній системі державного соціального забезпечення потенціал розвитку страхування життя зростає, оскільки метою страхування життя є доповнення системи соціального забезпечення. Страхування життя є одним з центральних видів страхування та має велике соціально-політичне значення. Майже в усіх промислово-розвинутих країнах воно є випробуваним та популярним інструментом для індивідуального забезпечення в старості та для сім'ї померлого. Наприклад, у Німеччині страхування життя традиційно є найпопулярнішим інструментом забезпечення в старості.

Однак, є країни, в яких добровільне страхування життя відіграє ще більшу роль. Прикладом цього в Європі є Великобританія, а в Азії - Японія, що пов'язано з рівнем ефективності та спектром послуг державних систем забезпечення в старості. У Німеччині державне пенсійне страхування, яке було запроваджено ще у 1889 році і до недавнього часу постійно вдосконалювалося, забезпечує дуже високий рівень соціального забезпечення громадян. На сьогодні розмір внесків пенсійного страхування складає приблизно 20% щомісячної заробітної плати, яка не перевищує 5000 євро. З цих внесків половину сплачує роботодавець, іншу половину — найманий працівник. Тоді стандартна пенсія після 45 років здійснення внесків від середньої заробітної плати становитиме приблизно 70% доходу працюючого.

Ця система добре працювала протягом багатьох десятиліть, але в останні роки зазнає все більшого тиску. Це, як і в більшості інших країнах, пов'язане з

двома суттєвими факторами, один з яких - особливості демографічного розвитку. Все більше громадян пенсійного віку та все менше платників внесків. До того ж меншає чисельність найманих працівників, які сплачують внески протягом 45 років. Крім того, має місце стійке й тривале уповільнення економічного зростання, яке переривається фазами стагнації. Тому за останні роки різні уряди вжили зусиль, спрямованих на реформи, аби не допустити надмірного зростання розміру платежів для найманих працівників і роботодавців та податкових виплат до системи пенсійного страхування. З цим пов'язані скорочення виплат, зокрема для майбутніх одержувачів пенсійних платежів [12].

Перш за все необхідно визначити сутність страхування життя, дослідити склад і структуру цього напрямку страхування, його місце у загальній системі страхування. Страхування життя - це соціально-орієнтований вид страхування, оскільки спрямований на захист життя фізичних осіб і виконання інших важливих функцій [13].

Такі страхові відносини здійснюються на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником. Є формою захисту від ризиків, що загрожують життю, здоров'ю.

Страхування життя відноситься до накопичувального страхування, при цьому тимчасово вільні кошти акумулюються у страховому фонді та стають важливим джерелом інвестицій в економіку держави. Головною особливістю цього виду страхування є те, що людське життя не має вартісної (грошової) оцінки. Це означає, що за цим видом страхування неможливо визначити величину збитку, зумовленого настанням страхового випадку. Передбачає відповідальність страхової компанії в разі смерті страхувальника (застрахованого) під час дії договору страхування або дожиття до певного обумовленого в договорі строку. Крім того, в договорі страхування додатково може бути обумовлена відповідальність страховика і при дожитті застрахованої особи до певної події, наприклад одруження, народження дитини, а також у разі втрати нею здоров'я від нещасного випадку.

Проблеми, які гальмують розвиток страхування життя в Україні наведені на рис.1.1.

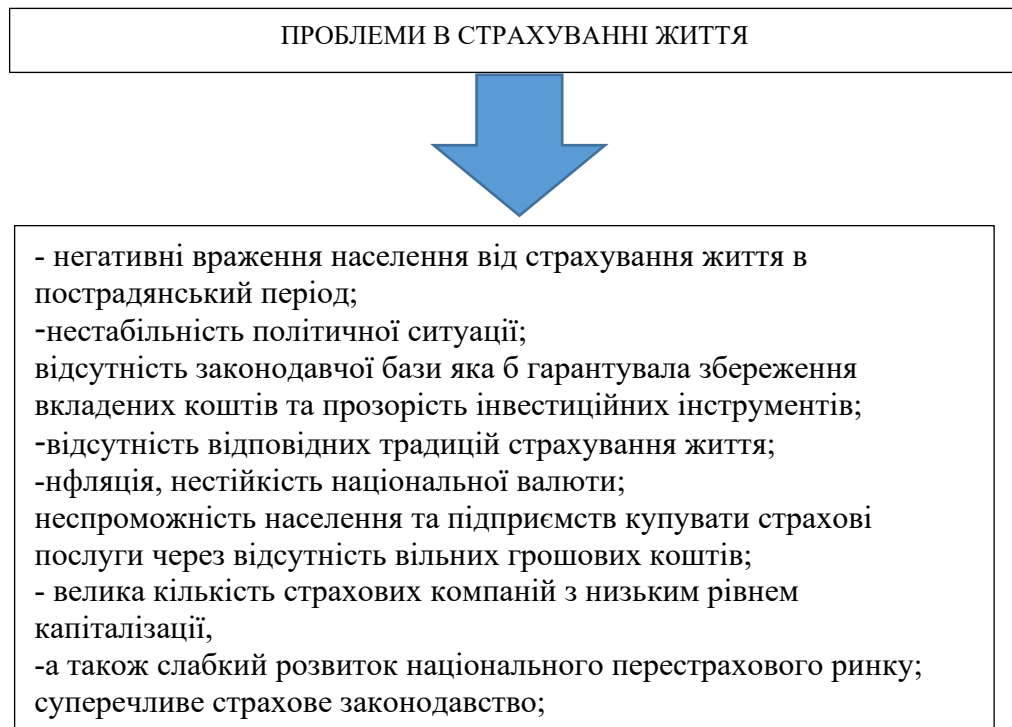


Рисунок 1.1 – Проблеми, які гальмують розвиток страхування життя в Україні

Джерело: розроблено автором за даними [13]

Після медичного та пенсійного страхування, страхування життя може вважатися одним з пріоритетів у розвитку фінансових ринків в Україні. Так само, як і пенсійний бізнес, страхування життя може забезпечувати накопичення коштів для довгострокових інвестицій і спрямовування їх до реального сектора економіки через посередництво фінансових та фондових ринків. Однак статистика свідчить про те, що в цій галузі страхової діяльності спостерігається очевидний застій [14, с.112].

Нині в Україні страхування життя є важливою частиною страхового ринку, і його можна поділити на кілька основних класів. Виділяють п'ять основних напрямків:

1. Накопичувальне страхування життя

Дозволяє застрахованій особі накопичити кошти на майбутнє (наприклад, на пенсію, освіту дітей тощо); Поєднує захист у разі втрати життя із накопиченням певної суми через регулярні внески.

2. Ризикове страхування життя

Спрямоване на забезпечення фінансового захисту сім'ї чи вигодонабувачів у разі смерті застрахованої особи; не передбачає накопичення коштів, виплата здійснюється лише у випадку настання страхового випадку.

3. Пенсійне страхування

Забезпечує регулярні виплати після досягнення певного віку (пенсійного); Дає змогу створити додатковий дохід у пенсійному віці.

4. Страхування на випадок критичних захворювань

Передбачає виплату компенсації у разі діагностування серйозних захворювань, таких як рак, інфаркт чи інсульт; часто включає фінансування лікування.

5. Комбіноване страхування

Поєднує накопичувальні та ризикові елементи.

Наприклад, передбачає виплати як у разі смерті, так і після завершення терміну дії договору [15].

Необхідно відзначити, що історично першою формою особистого страхування вважається страхування життя на випадок смерті застрахованої особи, проте з часом коло видів страхування життя розширювалось, а сьогодні воно охоплює широкий спектр форм і видів [16].

Страхування життя має низку характерних особливостей, які вирізняють його серед інших видів страхування:

1) людське життя не має вартісної (грошової) оцінки; це означає, що за даним видом страхування неможливо визначити величину збитку, зумовленого настанням страхового випадку; саме ця обставина зумовлює інші особливості;

2) у страхуванні життя беруть участь одразу чотири суб'єкти, такі як страховик, страхувальник, застрахована особа та бенефіціар (вигодонабувач);

3) неможливість визначити в грошовому вимірі втрати, пов'язані з життям, зумовлює своєрідний підхід до визначення страхової суми та страхового тарифу (премії, внеску); у страхуванні життя страхова сума визначається на кожного застрахованого окремо з урахуванням інтересів та можливостей обох сторін (страхувальника і страховика); страховик, як правило, встановлює мінімальну межу страхової суми, нижче від якої обслуговування договору зі страхування життя буде збитковим; щодо страхувальника, то обрана ним страхова сума визначається насамперед його платоспроможністю та бажанням відкладати споживання цього доходу на тривалий час;

4) договори зі страхування життя є довгостроковими; хоча українське законодавство не встановлює мінімальних строків договорів зі страхування життя, методика формування резервів зазначає, що ці договори підписуються на строк, не менший трьох років, а загалом договори можуть діяти значно довше, а саме 10, 15, 20, 30, 40 років; чим триваліше договір, тим більше частка в резерві від інвестування коштів;

5) з попередньої особливості випливає, що страхування життя виконує як захисну функцію, так і заощаджувальну функцію, зміст якої полягає в прибутковому, але низькоризиковому розміщенні тимчасово вільних грошових засобів [16].

Аналізуючи вітчизняний досвід у сфері страхування життя, необхідно відзначити, що цей напрям є не досить розвиненим та потребує суттєвих трансформацій відповідно до тих реалій, з якими стикається страхова сфера та економіка загалом.

Так, наприклад, згідно з даними Європейської асоціації страхування, в 2013 році 64% страхових полісів зі страхування життя були придбані приватними особами для себе, а зараз загальне число застрахованих у Західній Європі наближається до 85–90% від усього населення [17].

Водночас, згідно з даними Ліги страхових організацій України, на страховому ринку у 2023 році договори страхування життя уклали 1,1 млн. осіб, тобто менше 4% населення. Згідно зі свідченням фінансових експертів такий

суттєвий розрив у попиті на страхові продукти у сфері страхування життя пояснюється перш за все тим фактом, що для нестабільних економік, до яких відноситься вітчизняна, характерним є прагнення до максимального заробітку і можливості швидко повернути собі гроші, а стабільним, розвиненим економікам властиві довгострокові вкладення з невисоким річним доходом у розмірі 3–6% річних. Тому страхування життя існує в розвинених країнах в різних видах: від пенсійного накопичення або ризику передчасної смерті до непопулярного серед українського населення страхування немовлят на «дожиття до повноліття», яке європейці розглядають як спосіб накопичити кошти на освіту дитини [17].

Крім того, в Європі та США традиційно розвинене так зване страхування життя з інвестиційною складовою (unit-linked страхування), яке полягає у тому, що страхова компанія, щоб підвищити прибутковість, використовує частину портфеля для інвестицій в потенційно більш прибуткові, але й більш ризикові інструменти, не ризикуючи при цьому всіма коштами клієнта. На жаль, в умовах політичної та економічної нестабільності в Україні страхові компанії поки що не можуть запропонувати клієнтам таку опцію через високий ризик отримання збитку і втрати інвестованих коштів [17].

1.3 Історія становлення страхування життя

Страхування життя у світі є однією з найпопулярніших форм фінансового захисту, яка охоплює різні механізми накопичення коштів, захисту сімей та управління ризиками. Цей інструмент широко застосовується як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються:

Страхування життя в США охоплює широкий спектр продуктів, зокрема тимчасове страхування (term life), постійне страхування (whole life) і гнучкі універсальні програми (universal life). Важливим стимулом є податкові пільги, які звільняють виплати за полісами від оподаткування. Також популярне

корпоративне страхування життя, яке компанії пропонують працівникам у складі соцпакетів. Це дозволяє підприємствам підвищувати лояльність персоналу. [50]

У Європі страхування життя тісно пов'язане з пенсійними накопиченнями. Багато політик мають гнучкі умови: клієнти можуть змінювати суми внесків або достроково вилучати кошти. Регулювання базується на директиві Solvency II, яка забезпечує прозорість і фінансову стабільність страхових компаній. У деяких країнах ЄС, наприклад, у Німеччині чи Франції, страхування життя включає елементи державного стимулювання через податкові пільги. [51]

В Японії страхування життя охоплює велику частку населення, оскільки сімейна культура спонукає купувати поліси для всієї родини, зокрема для дітей і літніх людей. Японські страховики інтегрують інвестиційні компоненти, що дозволяють не лише накопичувати кошти, а й примножувати їх. Крім того, держава сприяє популяризації таких послуг через вигідні умови для заощаджень. [52]

Китайський ринок страхування життя демонструє динамічне зростання завдяки активному розвитку середнього класу. Страхові компанії пропонують недорогі поліси, доступні для більшості населення. Додатково впроваджуються інноваційні цифрові платформи, що спрощують доступ до страхування для клієнтів у сільській місцевості. Страхові програми часто інтегруються із банківськими продуктами, забезпечуючи простоту управління фінансами. [53]

У Канаді страхування життя поділяється на поліси тимчасового страхування (до 20 років) і постійного страхування, що діє протягом життя. Багато канадських компаній надають поліси, які містять накопичувальні та інвестиційні елементи. Особливу увагу приділяють соціальній відповідальності: страхування охоплює захист родин з обмеженими можливостями, а також фінансову підтримку для догляду за літніми людьми. [54]

Австралія пропонує гнучкі поліси, які часто інтегруються із суперфондом (пенсійною системою). Місцеві страховики орієнтовані на спрощення процесу оформлення: більшість продуктів доступні онлайн, а деякі поліси можна

оформити без медичного огляду. Інвестиційні програми набувають популярності завдяки високим показникам прибутковості в останні роки. [54]

У Скандинавії страхування життя є частиною соціального забезпечення, доповнюючи державні програми соціального страхування. У Швеції та Норвегії широко застосовуються поліси з елементами колективного страхування, які пропонуються роботодавцями. Ці продукти орієнтовані на забезпечення високого рівня добробуту після виходу на пенсію. [54]

Світовий досвід показує, що страхування життя є важливим елементом фінансового планування. Воно сприяє захисту від ризиків, накопиченню капіталу та підвищенню соціальної стабільності. Успішні моделі страхування життя базуються на поєднанні гнучкості продуктів, державних стимулів та інноваційних підходів до обслуговування клієнтів.

До отримання Україною статусу незалежної держави страхування проводили згідно з економічними, соціальними та правовими умовами, що існували у відповідний період.

Найдавнішим способом страхового захисту в Україні, як і в усьому світі, було взаємне страхування.

В Україну класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в XIII ст. З виникненням філій англійських страхових компаній. У 1857 р. в Одесі було створено Страхове товариство пароплавства і торгівлі, величина страхового капіталу якого становила один мільйон рублів. Цей фонд застосовували при страхуванні суден.

У містах діяли товариства взаємного страхування від вогню. Одне з таких товариств було утворено в Полтаві у 1863 р. Згодом такі самі товариства з'явилися в Києві, Одесі та Харкові. Їхня діяльність обмежувалася територією відповідного міста. Ці товариства обслуговували ризики здебільшого великих домовласників, купців і фабрикантів. [20]

У другій половині XIX ст. спектр страхових послуг був досить широким, але найпопулярнішим і надалі залишалося страхування від вогню. Страхові

товариства приймали заяви на страхування будівель, тварин, меблів, вантажів. Набуло поширення страхування життя.

За прикладом Ліфляндського товариства у Києві було організовано товариство взаємного страхування землевласників. Його завдання — відшкодовувати збитки, завдані вогнем землевласникам Київської, Подільської та Волинської губерній. [21, с. 15]

У 1909 р. було затверджено статут Харківського Товариства страхування від вогню майна гірничих і гірничозаводських підприємств.

Цікавою є історія розвитку страхових відносин на землях Західної України, де почали свою діяльність перші національні страхові товариства «Дністер» та «Карпатія».

Рішення про відкриття «Дністер» як кооперативного товариства взаємного страхування було прийняте 9 грудня 1891 р. Але перші страхові операції «Дністер» почав проводити аж після 15 вересня 1892 р. Безпосередніми ініціаторами організації «Дністер» виступили патріотично настроєні кола галицької української інтелігенції, греко-католицького духовенства, представники міщан та селян. Головним організатором товариства став відомий громадський діяч Василь Нагорний, а серед засновників були відомі представники кооперативного руху на чолі з Костем Левицьким, Стефаном Федаком, Дем'яном Савчаком.

Страхове товариство «Дністер» за статутом було господарським об'єднанням взаємного типу, особливістю яких, як відомо, є обов'язкове дотримання його учасниками принципу солідаризму, тобто рівності інтересів. Статутний фонд «Дністра» у розмірі 50 тис. золотих австрійських талерів було сформовано шляхом підписки — купівлі акцій вартістю 100 талерів кожна, їхні власники за статутом наділялися правами довірених осіб товариства, вирішальним голосом і правом бути обраними до наглядової ради. Крім того, засновники одержували право на щорічне отримання грошової винагороди (дивідендів) у розмірі, не вищому за 6% від власного паю.

Активно питання страхування обговорювалися в Київському Комерційному Інституті, нам відомі імена викладачів, які зробили свій внесок у розвиток страхування усєї України. Одним із найвідоміших представників Київської страхової наукової школи є К. Воблій. Він став також її засновником. Оскільки необхідної навчальної літератури не було, К. Г. Воблій розпочинає новаторську роботу зі створення першого в Росії підручника зі страхування. У 1915 р. виходить друком велика (17 др. арк.) монографія «Основи економії страхування». У ній на основі самостійних, всеосяжних досліджень у галузі страхування в Росії і світі, з науковою обґрунтованістю розглянуті питання про предмет страхування як науки, історію його розвитку в Росії, особливості страхових товариств з окремих видів страхування, питання фінансової політики щодо капіталу страхового бізнесу, взаємовідносини між страховими товариствами й органами державного контролю та інші питання, що стосуються страхової справи. Про наукове та практичне значення цієї праці для вивчення страхової справи, завданням якої Воблій вважав подолання шкідливих наслідків несприятливих подій у господарському житті, яскраво свідчить те, що і нині, на початку ХХІ століття вона зацікавлено використовується фахівцями і має численні перевидання в багатьох країнах. [22, с. 145]

Також відомим представником став викладач, учасник страхової школи Граве Дмитро Олександрович. Засновник першої вітчизняної школи алгебраїстики в Києві. Працював також в галузі прикладної математики та механіки

У 1910-1925 рр. був професором ККІ-КІНГ, організував кабінет страхової справи, 1916 р. обирався деканом комерційно-технічного відділення, викладав конкурентну і політичну арифметику, фізику та математику. Його найвідомішою працею стала – «Математика страхової справи». В цій роботі він використовуючи весь алгебраїчний апарат, обґрунтував доцільність використання математики при виплатах на страхування життя, будівель від вогню і т.д. Доводить твердження, що в страхуванні життя величезне значення мають дві галузі наукового дослідження – з одного боку, розвиток теорії

ймовірностей, а з другого – складання таблиць смертності. В роботі вказані розрахунки проведених страхових операцій в Україні та місті в Києві загалом.

Під час функціонування страхового кабінету в ККІ, містяни могли проконсультуватися стосовно страхових справ безпосередньо у Граве, оскільки він був куратором даного кабінету, і керував ним аж до самої смерті. [22, с.147] Перше польське страхове товариство — Товариство страхувань від Вогню в Кракові «Florianska» виникло лише в 1860 році. У 1874 році «Florianska» змінила офіційну назву на Краківське Товариство Взаємного страхування. Пізніше свою діяльність розширило на Галичину, продаючи поліси також на Волині, Поділлі. Відомо, що філіали даного товариства знаходились у Львові, Перемишлі, Дрогобичі. [23]

Націоналізація страхової справи здійснювалася на тлі інших заходів фінансової політики Радянської влади — націоналізації банків, промисловості, транспорту, зв'язку, встановлення державної монополії на зовнішню торгівлю, анулювання царських державних позик.

Практична сторона націоналізації страхової справи в СРСР чітко виділила два основних етапи:

- 1) встановлення державного контролю над усіма видами страхування;
- 2) оголошення страхування у всіх видах і формах державної страхової монополією.

Завдяки раніше здійсненій націоналізації банків був забезпечений фактичний контроль з боку держави за діяльністю і грошовими операціями страховиків, що істотно обмежувало можливості використання коштів страхових компаній на цілі фінансування потреб опозиції правлячому режиму.

Таким чином, протягом перших трьох років після жовтня 1917 р держава фактично намагалася використати збережену систему дореволюційного приватного і земського страхування не стільки з метою страхового захисту інтересів страхувальників, скільки в якості важливого джерела фінансових ресурсів на поповнення державного бюджету розореної війною країни. Формальне проголошення державної страхової монополії переслідувало по суті

ту ж мету, хоча і не дало очікуваних результатів. Фактично страхова монополія не була проведена в життя, та й не могла бути проведена, оскільки для цього як мінімум необхідна діяльність державної спеціалізованої страхової організації, що декрет від 28 листопада 1918 року навіть не передбачав.

За часи радянської влади страхування в Україні розвивалося нерівномірно. Так, з 1921 року страхування майна державних підприємств і організацій здійснювалося добровільно. Але вже Постановою ЦВК і РНК СРСР від 4 вересня 1929 року вводилося обов'язкове страхування в державній промисловості, яке охоплювало практично все майно, і вже через два роки страхові платежі були включені до складу податку з обороту, що зумовило зміну механізму відшкодування збитків. Страхування кооперативних і громадських підприємств, в тому числі і колгоспів, також було переведено на державну основу. Цю роботу виконували органи Держстраху СРСР, які надавали послуги з обов'язкового і добровільного видів страхування майна громадян. [25, с. 45]

У той час не існувало чіткої концепції розвитку особистого страхування. З березня 1929 року значна поширення набуло колективне страхування. Спочатку ставилося завдання охопити страхуванням не менше 75% працюючих, проте вже до 1940 року фактичний показник знизився до 30%. Цей вид страхування став збитковим і його скасували, ввівши приватне змішане страхування, страхування на випадок смерті і втрати працездатності, страхування від нещасних випадків. Перестрахування в СРСР почало розвиватися з 1921 року, коли виникла необхідність перестраховувати частина страхових ризиків, які приймалися кооперативами і перевищували суми, встановлені Госстрахом.

У післявоєнні роки було здійснено ряд важливих заходів, спрямованих на посилення ролі страхування в розвитку економіки, зокрема, прийнято Постанову Ради Міністрів УРСР від 26 листопада 1958 року № 1 645 «Про затвердження Положення про органи державного страхування в Українській РСР». У період реформ 1960-х років було багато зроблено для налагодження механізмів страхового захисту сільськогосподарських підприємств. Без цього було б складно ввести грошову гарантовану оплату роботи колгоспників, здійснити

перехід колгоспів до прямого банківського кредитування, зміцнити інші напрямки госпрозрахункових відносин. Умови обов'язкового страхування майна колгоспів, введені в 1968 році, ґрунтувалися на принципі еквівалентності взаємовідносин страховика і страхувальників (їх сукупністю). Також був зроблений крок вперед у розвитку методології формування страхових резервів, збільшена норма страхового покриття і розширено перелік страхових випадків (зокрема, в нього була включена посуха).

Велику увагу сільсько – господарському страхуванню приділяв увагу викладач КІНГ, завідувач кафедри страхування С.С. Осадець. Він вважав, що основна увага має приділятися страхуванню с/г, оскільки воно приносить вел участку надходжень в бюджет. Оскільки робота в колгоспах відбувається за планом, то страхувати такі господарства просто необхідно, бо якщо стануться непередбачувані обставини, то план не буде виконано і держава буде мати величезні збитки. Оплату працівникам має сплачувати фонд оплати праці, а страхування Держстрах в обов'язковому порядку [26, с. 25]

Ефективність цих заходів підтверджується тим, що вже через 10 років уряд визнав доцільним перевести на такі умови страхування і державні сільськогосподарські підприємства. Так було спростовано тезу про те, що «держава не може сама себе страхувати». [25, с. 74]

Протягом 1960-70-х років були введені нові види страхування майна, життя і здоров'я громадян. З 1988 року державні підприємства отримали право на здійснення добровільного страхування майна та відповідальності. Однак, незважаючи на серйозні зміни у ставленні до страхової справи, рівень його розвитку ще сильно відставав від рівня країн з ринковою економікою.

До 1988 року в Україні, як і в республіках колишнього СРСР, існувала монополія двох державних страхових компаній: Держстраху і Інгосстраху, діяльність яких була повністю регульованою. Це передбачало значні надходження до бюджету від страхових платежів і, в разі необхідності, виділення з бюджету коштів на виплату страхових відшкодувань. Функції страховика на території України в той час виконувала система Укрдержстраху, в якій

працювали майже 14 тисяч фахівців і 29 тисяч позаштатних страхових агентів. [27, с. 423]

Початок демонополізації страхової справи в колишньому СРСР поклав Закон «Про кооперацію», прийнятий Верховною Радою СРСР 26 травня 1988 року, який встановив, що кооперативи можуть страхувати своє майно і майнові інтереси в органах державного страхування, а також створювати кооперативні страхові установи, визначати умови, порядок і види страхування.

Найбільш вагомим імпульсом у створенні недержавних страхових організацій стало затверджене 19 червня 1990 року Радою Міністрів СРСР «Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю» і Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо демонополізації народного господарства», прийняте 16 серпня 1990 року. Ці нормативні акти дозволяли займатися страховою діяльністю і конкурувати між собою державним, акціонерним, взаємним і кооперативним товариствам. Демонополізація сталася і в системі Держстраху, перш за все вона проявилася в наданні страховим організаціям республік СРСР права впроваджувати регіональні види майнового та особистого страхування, що не були єдиними по країні.

Починаючи з 1991 року, після припинення існування СРСР, Україна стала самостійно вирішувати всі питання організації страхової діяльності.

Сьогодні розвиток страхового ринку, зокрема і страхування життя відбувається на фоні позитивних змін макроекономічної ситуації в державі при зростанні добробуту населення і посиленні державного регулювання і нагляду за страховою діяльністю. Український страховий ринок ще молодий і перебуває у стадії формування.

Але вже сьогодні з'являються ознаки того, що страхування стає важливим сегментом ринкових економічних відносин. Саме страхування в змозі забезпечити не тільки безпеку, стабільність, соціальні гарантії в суспільстві через механізм страхового захисту, але у перспективі може стати серйозним механізмом перерозподілу корисних ресурсів і механізмом вирішення питання

зростання населення. Розглянемо показники які характеризують розвиток страхування і страхування життя в Україні за досліджуваний період розвитку.

В табл. 1.1. представлено зміни щодо кількості страховиків в цілому на ринку страхування і зокрема в страхуванні життя починаючи з 2001 р..

За даними табл. 1.1. видно, що кількість страхових компаній в Україні критично зменшуються, що провокує кризу в економіці та понижує попит на страхування через їх відсутність.

Таблиця 1.1 – Кількість страхових компаній в Україні з 2001р. по 2024 р.

Роки	Загальна кількість страхових компаній	в тому числі	
		компанії з ризикових видів страхування	компанії зі страхування життя
2001	328	309	19
2002	338	316	22
2003	367	337	30
2004	387	342	45
2005	398	348	50
2006	441	356	55
2007	446	381	65
2008	469	397	72
2009	450	378	72
2010	456	389	67
2011	453	387	66
2012	414	352	62
2013	407	345	62
2014	382	322	60
2015	368	308	60
2016-2019	300-250	240-230	60-20
2020	215	196	19
2021	166	147	19
2022	140	127	13
2023	115	103	12
2024	90	89	11

Джерело: розроблено автором за даними [7]

Також спад кількості страхових компаній, а особливо компаній які займаються страхуванням життя, можна пояснити війною яка продовжується вже не один рік так і очищенням страхового ринку від слабких гравців на ринку.

Далі в табл.1.2 надано статистичні дані за платежами та виплатами та надходженням премій до ВВП з 1996 – 2020 рр.

Як унаочнює табл.1.2 обсяги страхових премій зростають 2008 р. з розвитком страхового ринку, але під час світової фінансової кризи відбулося значне падіння цього показника.

Таблиця 1.2 - Загальні показники розвитку страхового ринку України за 1996- 2020 рр.

Роки	Показники				
	Страхові платежі, млн. грн.	Страхові виплати, млн. грн.	Співвідношення страхових платежів до ВВП, %	Співвідношення страхових премій у ВВП, %	
				валових	чистих
1996	317,8	147,3	0,39	0,4	0,4
1997	408,4	129,2	0,44	0,4	0,4
1998	789,2	177,8	0,77	0,8	0,7
1999	1 156,5	353,5	0,89	0,9	0,8
2000	2 136,0	407,0	1,26	1,3	1,0
2001	3 030,5	424,1	1,48	1,5	1,2
2002	4 442,1	543,1	1,97	2,0	1,6
2003	9 135,3	860,6	3,42	3,4	2,6
2004	19 431,4	1 540,3	5,62	5,6	2,8
2005	12 647,0	1 886,8	3,02	3,1	1,8
2006	13 829,9	2 599,6	2,60	2,6	1,6
2007	18 088,2	4 213,0	2,60	2,6	1,7
2008	24 008,6	7 050,7	2,65	2,65	1,7
2009	20 442,1	6 737,2	2,20	2,20	1,1
2010	23 081,7	6 104,6	2,10	2,10	1,2
2011	22 693,5	4 864,0	1,7	1,70	1,36
2012	21 508,2	5 151,0	1,4	1,4	1,16
2013	28 668,1	4 651,8	3,4	3,4	1,9
2014	11 647,0	1 686,8	2,02	3,2	1,4
2015	10 829,9	1 599,6	1,60	2,3	1,2
2016-2019	33 468-52 500	9 731- 15 200	1,1-1,4	1,0 - 1,3	0,9-1,2
2020	49 300	14 700	1,3	1,2	1,1

Джерело: розроблено автором за даними [7].

Відновлення його тільки почалося в 2013 р. А з 2014 р. з початком АТО знову надходження зменшуються. Таку ж тенденцію має показник проникнення страхування. До 2008 – він збільшується. Далі навпаки щорічно знижується.

Статистичні дослідження показують, що на сьогоднішній день в Україні застраховано всього 10% ризиків, тому перспективними для страхового ринку України повинні стати накопичувальні види страхування, соціальні види страхування, зокрема, страхування життя громадян, пенсійне і медичне страхування. Рівень розвитку страхування життя в Україні один з найнижчих серед розвинених країн, зокрема в Європі на страхування життя припадає близько 60% загальних страхових платежів, коли в Україні – 5,93%. Але, не зважаючи на наявний потенціал розвитку страхового ринку, він розвивається випереджаючими темпами порівняно з економікою країни – показники співвідношення страхових премій до ВВП є досить незначними, хоча і мають стійк у тенденцію до зростання (табл.1.2).

Сьогодні в Україні не існує привабливих для страховиків довгострокових інвестиційних інструментів. Акції та облігації інвестиційно привабливих підприємств украї важко придбати. Це не тільки гальмує зріст інвестиційної діяльності самих компаній, збільшення прибутків від неї, але і позбавляє економіку значних обсягів «довгих» грошей [28, с. 4].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

2.1 Тенденції розвитку страхування життя в країнах ЄС

Страхування життя є одним з основних механізмів захисту майнових інтересів фінансового планування для людей в усьому світі. Практика показує, що страхування життя є вигідним вкладенням своїх грошей. Страхувальник може розраховувати на страхову суму або пенсію, якщо він доживе до кінця договору, що є засобом накопичення коштів.

Розглянемо тенденції розвитку страхування життя в країнах ЄС. Обсяг річних страхових премій у Європі становить значну частину світового ринку страхування. В табл. 2.1. представлено ціну річних полісів за різними видами послуг страховиків за розвиненими країнами ЄС, зокрема і страхування життя.

Таблиця 2.1 – Розмір страхових премій за полісами різних видів страхових послуг в країнах ЄС на початок 2024 р., євро

Країна	Автостраховування	Страхування життя	Медичне страхування	Страхування житла	Страхування від нещасних випадків
Німеччина	500	250	1,200	300	100
Франція	450	220	1,000	350	90
Італія	400	230	1,100	250	80
Іспанія	350	210	950	200	75
Швеція	550	270	1,500	450	120
Великобританія	600	280	1,200	400	110

Джерело: складено автором на основі даних [56].

Ціна страхового полісу найбільш висока в медичному і в автострахуванні. Найменшою є в страхуванні від нещасних випадків. В страхуванні життя варіативність вартості полісу становить від 210 євро в Іспанії до 280 євро у Великобританії.

В табл. 2.2 зазначено розміри річних премій в сегменті страхування життя за договорами ризикового, накопичувального страхування життя і пенсійного в цих же країнах на початок 2024 року.

Таблиця 2.2 - Річні страхові премії на 1 особу в страхуванні життя країн Європи у розрізі послуг, євро

Країна	Термінове страхування життя (основне)	Страхування життя з накопиченням (інвестиційне)	Життєве страхування для осіб похилого віку
Німеччина	200-300	500-1 500	1 200-2 500
Франція	180-250	400-1 200	1 000-2 200
Італія	150-220	400-1 100	1 000-2 000
Іспанія	130-200	350-1 000	900-1 800
Швеція	250-350	600-1 500	1 500-2 800
Великобританія	220-300	500-1 500	1 200-2 500
Австрія	180-250	400-1 000	1 000-2 000

Джерело: складено автором на основі даних [56].

За табл.2.2 найбільш дорогавартісними є поліси в пенсійному страхуванні і договори з накопичувальною складовою. В розрізі країн найдорожчими полісами і в пенсійному, і в накопичувальному страхуванні життя є Швеція і Німеччина. В страхуванні життя короткостроковому, на випадок смерті відповідно значно нижчі по вартості поліси, але всеодно вони дорожчі знову ж в країнах – Швеції і Німеччини.

У 2022 році світовий ринок зібрав понад 5,6 трильйона євро премій. Частка країн Європи оцінюється приблизно в 30–40% цієї суми, з особливим акцентом на страхування життя, медичне страхування та страхування майна. Наприклад, премії у сфері страхування життя склали близько 2,6 трильйона євро, що включає внески із Західної Європи [48].

Відносно продуктової лінійки страхування життя, то в світі зберігається тенденція переходу населення від простих ризикових продуктів до складно структурованих інвестиційно-страхових продуктів, які продаються переважно через банківські мережі дистрибуції і електронні канали продажів. Широке

поширення одержав такий продукт, як Unit-Linked, який являє собою комплексний продукт, що включає страховий захист на випадок смерті, нещасного випадку та / або хвороб і інвестиційну складову, що передбачає вкладення коштів клієнта в обрані ним фонди. При цьому страховик може сам виконувати роль керуючої компанії або передати цю роль сторонній керуючій компанії.

Довгострокове страхування життя, дає можливість накопичувати достатньо великі страхові суми, тимчасово вільна частина яких може бути використана, як джерело інвестицій у народне господарство, що сприяє стабілізації фінансового стану держави.

Страхування життя не забезпечує відшкодування матеріальних збитків, на відміну від класичного ризикового страхування, а забезпечує гарантоване отримання грошової допомоги громадянинам, що застраховані, або їх сім'ям. Цей вид страхування пропонує великий спектр гарантій та інвестиційних послуг і дозволяє вирішувати комплекс соціально-економічних проблем, а саме:

- фінансовий захист сім'ї, якщо сім'я втрачає годувальника, або доходу члена сім'ї, що помер, у разі тимчасової/постійної втрати працездатності;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- зберігання коштів з метою матеріальної підтримки дітей при досягненні повноліття;
- страховий захист приватного бізнесу, спадщини тощо;
- збільшення доходів за рахунок надання певних пільг, з додатковим оподаткуванням премій та виплат зі страхування життя [31].

У свою чергу, висока соціальна захищеність населення сприяє підвищенню довіри до уряду, стабілізації політичної ситуації, що можна вважати політичну складову розвитку страхування життя.

Іноземні регулятори розглядають продукти страхування життя не тільки як інструмент заощадження, але і як механізм підвищення рівня захисту громадян на випадок несприятливих подій, пов'язаних з життям і здоров'ям.

Страховання життя є також джерелом фінансування цільових витрат громадян, таких як майбутні витрати на освіту дітей, тривалий догляд за людьми похилого віку і так далі. З огляду на важливість страхування життя, регулятори в усьому світі приділяють пильну увагу даному сегменту фінансового ринку, включаючи створення пільгових умов для страхування життя, що дозволяє використовувати його в якості одного з найбільш ефективних інструментів формування соціальної політики.

Для дослідження особливостей функціонування страхового ринку життя було обрано досвід різних країн з індивідуальними підходами до організації страхової діяльності. Так, роль страхування життя, як інструменту формування національного капіталу, багато в чому пов'язана з податковим стимулюванням як фізичних, так і юридичних осіб, що використовують даний інструмент. В США податкові відрахування для корпоративних страхувальників становлять 50 тис. дол. США в рік на кожного співробітника компанії (рис. 2.1).

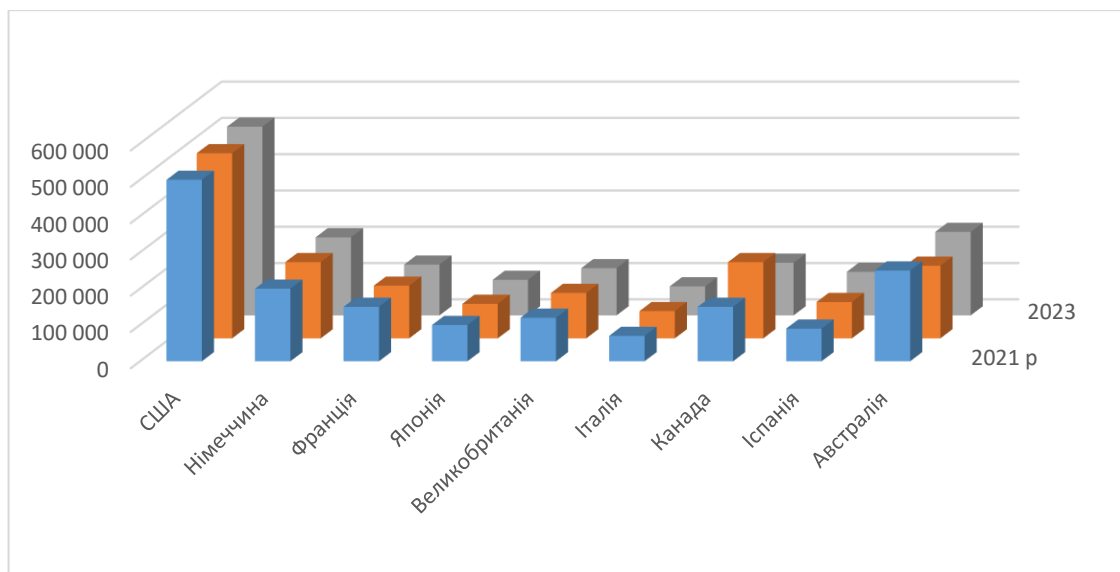


Рисунок 2.1- Податкові пільги в країнах ОЕСР у порівнянні в 2021 і 2023 рр., млн USD

Джерело: розроблено автором на основі даних [49].

Практично всі країни ОЕСР мають податкові пільги, пов'язані із стимулюванням страхування життя, а саме:

- податкові відрахування при укладанні договорів страхування життя (Австрія, Бельгія, Данія, Корея, Люксембург, Португалія, Франція, ФРН, Швейцарія, Японія);

- податкові пільги при здійсненні страхових виплат (Австралія, Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія, Канада, Корея, Нідерланди, Фінляндія, Франція, ФРН, Швейцарія, Японія) [32].

Страхування життя в Європі давно займає 3 місце серед інших видів страхуванн. Складно знайти серед населення особу, життя та здоров'я якої не застраховані.

У 2019-2021 роках на європейському ринку страхування життя була тенденція до зростання страхових премій. Це пояснюється тим, що частина заощаджень домогосподарств, накопичених під час пандемії, була інвестована в продукти життя. Ефективність фінансових ринків забезпечила високу віддачу від інвестицій і зробила продукти, пов'язані з інвестиційним інструментом, більш привабливими.

Водночас, у 2022 році багато фондових ринків у всьому світі зазнали падіння, в тому числі, і ринок страхування життя, що зробило продукти, пов'язані з інвестиціями, менш привабливими для осіб, оскільки вони несуть інвестиційні ризики. В деяких країнах спостерігалось зниження страхових премій за продуктами, які пропонують лайфові компанії, зокрема в Болгарії, Ірландії та Польщі (в цій країні тенденція триває вже кілька років) [32].

Також помітною була тенденція щодо зменшення кількості страхових компаній зі страхування життя у 2022 році, особливо це було помітним у європейських країнах, де було зафіксовано одні з найбільших падінь у номінальному вираженні (наприклад, -23,1% в Португалії та -20,1% в Ірландії), що доповнювалося інфляцією, яка зменшила вартість грошових потоків [33].

Щодо системи страхування життя у Франції, то там введена окрема диференційована ставка оподаткування прибутку від страхування життя. Це доводить, що при перевищенні страхових виплат відповідно до обсягу страхової премії, яка понижується відповідно до збільшення строку договору, в кінці кінців

призвела до того, що страхувальники з часом почали укладати довгострокові договори страхування життя.

Так, якщо договір страхування життя на термін до 4 років, то дохід оподатковується за ставкою 35%, а якщо договір укладено на термін від 4 до 8 років, то ставка 15%. При перевищенні строку в 8 років ставка прибуткового податку знижується до 7,5% [33].

Важливим механізмом забезпечення населення в старості у Німеччині – є добровільне страхування життя. Контроль за компаніями страхування здійснюється у відповідності до вимог Європейського Союзу. Є також додаткові положення, які необхідні, щоб страхування життя було надійним для людей, що страхують своє життя. Так, страхувати життя можуть тільки спеціалізовані компанії. Отже, у Німеччині реалізувався «розподіл» цих галузей. Ідея у тому, що ризики з інших галузей не відносяться до страхування життя. Крім того, у Німеччині капіталовкладення, які покривають передбачені законом нарахування, зберігаються у окремому фонді та контролюються спеціальним реєстром [34].

У Німеччині страховий ринок має динамічний розвиток. Щороку приріст розміру надходження страхових платежів складає близько 10%. Особисте страхування в обсязі страхового ринку займає близько 37%. Медичне страхування, яке також популярне, як і в інших країнах Західної Європи, складає 12% від загального розміру надходження платежів. Можна стверджувати, що страхові компанії у Німеччині адекватно регулюються. Назаразі діє закон про державний страховий нагляд з 1983 року. Усі національні та іноземні страхові компанії мають підлягати обов'язковому нагляду Федерального відомства нагляду за діяльністю страхових компаній [35].

У Центральній Європі страхові ринки та їх правові, організаційні умови наблизились до стандартів Європейського союзу за останні роки. Окрім того, економічний розвиток збільшив купівельну спроможність, що сприяло складанню договорів страхування для пенсійного забезпечення громадян.

Тому, у Польщі збільшилась кількість компаній зі страхування життя. Нове місце діяльності страховиків стосувалося третього рівня нової пенсійної

системи. Йдеться про програми пенсійного забезпечення на підприємствах, які організовуються роботодавцями. Можемо зробити висновки, що колективне страхування життя є ефективним способом забезпечення населення. Показовим у Польщі є кількість застрахованих осіб в страхуванні життя. Порівняємо статистику по застрахованих з українським сегментом страхування життя (табл.2.3)

Таблиця 2.3 – Кількість застрахованих осіб на польському та українському ринках страхування життя за 2019-2022 рр, млн осіб

Рік	Кількість застрахованих осіб у Польщі	Кількість застрахованих осіб в Україні
2019	20,70	2,4
2020	20,36	1,92
2021	23,56	2,87
2022	23,8	2,31

Джерело: розроблено автором за даними [35]

В інших країнах, таких як Чеська Республіка, добровільне страхування життя також стрімко розвивається. Частка страхових внесків за договорами страхування життя зростає до 40% за останні роки. Але у Чеській Республіці, у порівнянні з Польщею, кількість страхових компаній страхування життя є меншою, ніж кількість компаній інших видів послуг [36].

Є країни, в яких добровільне страхування життя відіграє провідну роль. В Європі – це Великобританія, а в Азії – це Японія. Це пов'язано з рівнем ефективності та із спектром послуг державних систем забезпечення громадян в похилому віці [37].

В Японії страхування відбувається через приватні страхові компанії, кооперативи та державні організації. Приватні компанії та державні організації в цей час займаються пошуком перспективних сфер для вкладання коштів, які були накопичені завдяки страховим внескам. Вони діють на національному і міжнародному рівнях, і метою є зростання власних прибутків. Компанії страхують тільки «надійних» партнерів. Кооперативні організації взаємного

страхування зорієнтовані не на збільшення власного прибутку, а на задоволення потреб членів кооперативу [33].

У Великобританії страховий бізнес знаходиться в Лондоні вже безліч років, так як Лондон є світовим фінансовим центром. Найбільший страховий ринок у Лондоні обслуговує фінансові потоки багатьох країн. Авторитет опирається на великий кадровий потенціал фахівців ринку із страхування та гарно розвинену інфраструктуру. Так, у Лондоні розташовані дочірні структури найбільших страхових компаній всього світу. Тут сконцентровані також центральні офіси всіх найбільших міжнародних страхових і перестраховальних брокерів. У Лондоні знаходяться найстарші (з 1760 року) і найбільш авторитетні страхові товариства. Тут розташовані штаб-квартири ряду міжнародних страхових компаній та структури національного страхового ринку (Інститут Лондонських страховиків, Інститут дипломованих страховиків та деякі інші), діяльність яких має міжнародне значення.

Таким чином, світовий досвід показує, що при ліквідації регуляторних бар'єрів, податковому стимулюванні і достатньому рівні фінансової грамотності населення, страхування життя може являти собою вагомий сегмент фінансового ринку і бути значущим інструментом захисту інтересів громадян.

На відміну від розвинутих країн, страхові ринки держав, де тільки розвивається страховий ринок, до яких належить і Україна, знаходяться ще в стадії формування. На сьогодні лідерами серед видів страхування в Україні визначено: автострахування, страхування вантажоперевезень, страхування від нещасних випадків, медичне страхування, в той же час, страхування життя складає лише 6 % від загальних показників премій, що становить набагато меншу частку, ніж в країнах Європи. Тому розгляд і аналіз закордонного досвіду щодо організації та проведення діяльності в сфері страхування повинно стати ефективним засобом для вирішення проблем, які існують на нинішньому етапі його розвитку, вдосконалення та реформування.

2.2 Оцінка стану розвитку страхування життя в Україні

Розглядаючи сучасний стан страхового ринку України, необхідно відмітити, що він, на жаль, займає не лідерське місце на світовій арені. Враховуючи тенденції до економічного спаду та кризи, Україна залишається країною з недостатньо розвиненим ринком страхування. Проаналізуємо дані Інституту страхової інформації, який обов'язково проводить щорічне дослідження та надає стандартизовану інформацію, що охоплює близько 90 країн, та використовує безліч джерел [38]. Згідно даних, за розміром валових страхових премій Україна набагато відстає від розвинених країн світу. Її місце знаходиться приблизно на однаковому рівні з Перу, Угорщиною та Мальтою. Навіть Південна Африка, Аргентина та Індія мають більший обсяг страхових премій, а відповідно, і їх зібрану частку.

У великій кількості європейських країн можемо проаналізувати тенденцію до збільшення рівня конкуренції, незважаючи на зміни, які відбулись на страховому ринку. З 2021 року вступили в силу нові вимоги про запровадження страховиками нових систем фінансової звітності, підвищення вимог до платоспроможності, створення докладніших актуальних моделей тощо. У зв'язку з цим, окремі страхові організації зазнали змін.

Згадуючи про страховий ринок України, як частину ВВП, необхідно відмітити рівень проникнення страхування в внутрішню економіку. За 2022 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,2%, що на 260,1 в.п. менше ніж в 2021 році. У Німеччині цей показник в 2022 році складав 6,84%, США – 8,06%, Великобританія – 11,53%, Китай – 3,00% [39].

Отже, висновок, що в Україні рівень проникнення страхування на низькому рівні. Проте, відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується поступове підвищення даного показника і на кінець 2024 року даний показник має складати 9%. Згідно з

методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, цей показник має складати 10–13%. Тобто навіть за найкращих умов, його досягнення все одно буде недостатньо для забезпечення потрібного рівня економічної безпеки, а при несприятливих – зробить його недосяжним [31].

На відміну від інших країн, страховий ринок України раніше характеризувався великою часткою компаній загальних видів страхування. Але те що ми маємо зараз, це розчарування, і нажаль немає ніяких гарантій чи надій що ситуація якось виправиться у позитивний для нас рух.

Станом на 31.12.2022 року, тобто на початок 2023 року кількість страхових компаній, які займаються страхуванням життя становила 13, порівняно з попереднім роком кількість не змінилась, як ми бачимо з таблиці 2.4. Це свідчить про те, що «лайфові страховики» змогли вистояти важкий період російської агресії. Проте, порівняно з 2020 роком кількість зменшилась на 7 компаній, це свідчить про те, що під час карантину були компанії, які не спроможні були впоратись з пандемією. Це не можна назвати негативною тенденцією, оскільки страховий ринок покинули так звані «слабкі компанії». Хоча показники монополізації ринку страхування життя свідчать про збільшення показника концентрованості у перших 3-5 страховиків за останні три роки, тобто тенденції щодо монополізації ринку зростають. А це вже негативна тенденція.

Таблиця 2.4 – Кількість страхових компаній в сегменті страхування життя за 2019-2022 рр.

Рік	Кількість
2019	23
2020	20
2021	13
2022	13
2023	12

Джерело: розроблено автором за даними [31]

Станом на 1.01. 2024 роки кількість страховиків в страхуванні життя ще зменшилась на одну компанію.

Щоб зрозуміти, як ринок змінився за роки війни, варто згадати, яким він був до неї. Річний показник обсягів ринку life-страхування становив близько шести мільярдів гривень страхових платежів і щорічно зростав на 15-17%. Сукупні резерви life-компаній перевищували позначку 14 млрд грн. Однією з причин цього було поступове підвищення рівня страхової культури та доходів громадян..

Сьогодні обсяг страхових платежів по страхуванню життя страховиків, які надали звітність, за 1 квартал 2024 року склав понад 2 млрд грн, що на 24% більше у порівнянні з 1 півріччям 2023 року. Порівняно з 2022 роком, спостерігається зниження.

Страховиками застраховано майже 2 млн громадян. Укладено 500 тис. договорів страхування. Частка страхувальників у страхових платежах складає 87,85% від громадян-резидентів та 5,68% від юридичних осіб-резидентів.

Все це свідчить, про поступову адаптацію страхового ринку, навіть, під час війни. Якщо ж порівнювати обсяги ринку страхування життя в Україні з зарубіжними ринками розвинутих країн, то в країні спостерігаємо низький рівень соціальної захищеності населення, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків по цьому виду є невеликою, щоб забезпечити сталий розвиток. Рівень страхового покриття в розвинутих країнах складає десь 80%, при рівні виплат близько 50%. В Україні цей показник станом на 30.09.2019 складає 17,1%. Рівень страхових виплат починаючи з 2009 року знаходиться в межах 25% і за 9 місяців 2021 року склав 22,69%, що є досить прийнятним, але зараз цей показник набагато нижчий -11%. Такий низький рівень страхового покриття свідчить, що страхування не використовується належним чином як інструмент фінансування ризиків та механізм страхового захисту.

Ще одним показником, що демонструє низький рівень соціальної захищеності порівняно з провідними країнами, є показник щільності страхування, який показує яку кількість грошових еквівалентів витрачає на страховий захист 1 особа. Вважається, що якщо показник щільності страхування

становить 140\$ і більше – то страхова галузь країни є розвинутою, а якщо менше ніж 140\$ – то страхування використовується недостатньо.

У середньому по Україні на листопад 2024 р, 1 особа витрачає 2000-5000 гривень на рік (48,1-120,33 \$). Це залежить від суми страхування, віку клієнта, умов договору та компанії. Для порівняння, в Японії цей показник дорівнює 5000-6000 \$, в Німеччині –1482 \$, в Польщі –140 \$. Така ситуація склалась через низький рівень довіри населення до страхових компаній та через бідність населення.

Результати діяльності страховиків, що надають послуги зі страхування життя, вказують на цілковиту залежність ситуації у цій сфері від макроекономічної стабільності та рівня ділової активності в країні. У 2021-2023 р.р. у структурі валових страхових премій зі страхування життя (рис. 2.2), як і в попередні роки превалюють премії за договорами накопичувального страхування життя (60,4%).

Отже, приріст валових страхових премій за 2021 рік (+60,4%) відбувся по таким видам страхування:

- за договорами страхування життя лише на випадок смерті (+12%);

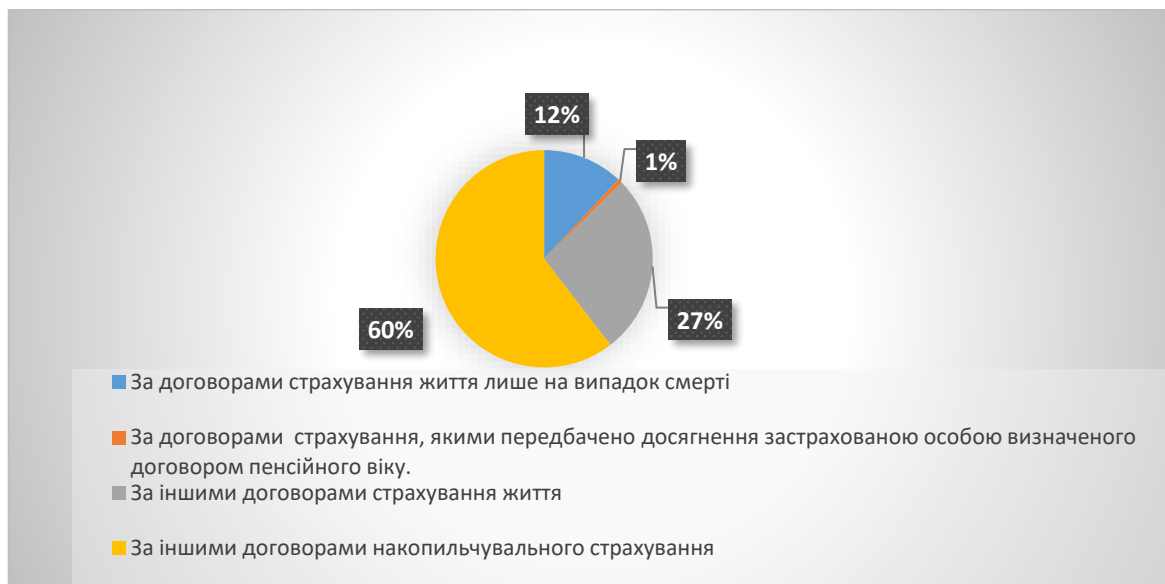


Рисунок 2.3 - Структура валових страхових премій із страхування життя в розрізі послуг станом на 31.12.2021 р.

Джерело: складено на основі даних [58].

- за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (+1%);
- за іншими договорами страхування життя (+27%);
- за іншими договорами накопичувального страхування (+60%).

За 12 місяців 2021 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 48 377,2 млн грн (або 91,3% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 4 624,0 млн грн (або 8,7% від загальної суми страхових премій). Чисті страхові премії за 2020 рік становили 39 586,0 млн грн, що становить 74,7% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за 2021 рік становили 34 424,3 млн грн, або 69,7% від валових страхових премій.

Розмір валових страхових виплат за 2021 рік становив 14 338,3 млн грн, у тому числі з видів страхування, інших, ніж страхування життя – 13 762,4 млн грн (або 96,0%), зі страхування життя – 575,9 млн грн (або 4,0%).

Валові страхові виплати за 2021 рік збільшилися на 11,5% (до 14 338,3 млн грн) порівняно з аналогічним періодом 2020 року, чисті страхові виплати збільшилися на 12,9% і становили 14 040,5 млн грн.

Розглянемо структуру валових страхових виплат із страхування життя станом на 31.12.2021 р., наведену на рис. 2.3.

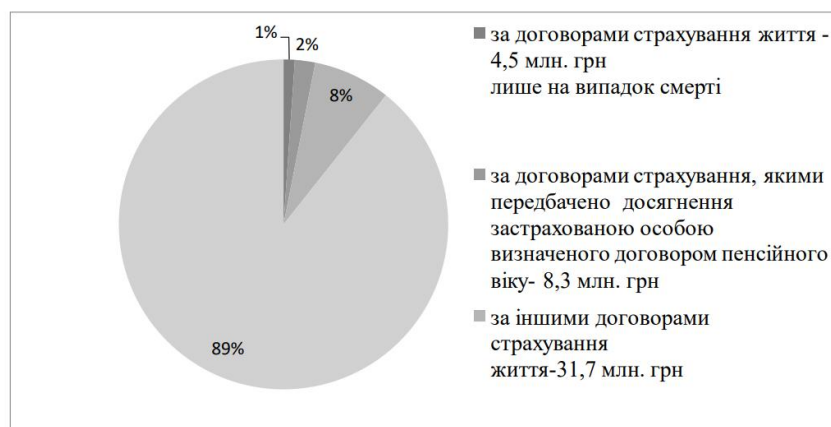


Рисунок 2.3 - Структура валових страхових виплат із страхування життя в розрізі послуг станом на 31.12.2021 р.

Джерело: розроблено автором за даними [58].

Структура страхових виплат зі страхування життя показує, що майже 90% з них здійснюється за договорами накопичувального страхування. Рівень страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій) за договорами страхування життя у 2021 р. теж знизився, і становить 15,2% (у 2020 р. – 22,5%). Слід зазначити, що на кінець III кварталу 2020 р. цей показник зріс до рівня 20,5%. Що ж до кількості укладених договорів страхування життя, то у 2021 р. це показник зменшився проти попереднього року на 148,55 тис. одиниць і склав 1,35 млн одиниць.

Надзвичайно важливою проблемою страхування життя, що гальмує його розвиток, є низька купівельна спроможність населення. Пересічному українцеві аби придбати якісний страховий поліс із страхування життя необхідно обмежувати себе в елементарних засобах для існування, тому найчастіше вибір робиться не на користь страхування. На сьогодні виплати за договорами страхування життя - 4,5 млн. грн, лише на випадок смерті за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку - 8,3 млн. грн, за іншими договорами страхування життя - 31,7 млн. грн придбання послуг накопичувального страхування є значно вищими за фінансові можливості середньостатистичного українця.

Вирішення цієї проблеми неможливе без проведення змін у всіх сферах економіки країни. Між обсягом страхових премій за договорами страхування життя, що надійшли від фізичних осіб, та розміром доходів населення можна прослідкувати пряму залежність. Зокрема, зменшення рівня доходів українців, провокує падіння обсягів страхових платежів та кількості укладених страхових договорів.

В нашій країні обсяг страхових премій зі страхування життя, що припадає на одну особу, який визначається як рівень «щільності» страхового покриття ризиків пов'язаних із життям, в доларовому еквіваленті становить лише 2,3 дол. США, а його максимальне значення у досліджуваному періоді було відзначене у 2013 р. і дорівнювало 7,2 дол. США. Тобто цей показник попри свій невисокий

рівень має тенденцію до подальшого зменшення. Це, по-перше, пов'язано з девальвацією національної валюти, а по-друге, з низьким попитом на страхові послуги зі страхування життя. Значною проблемою, що стримує розвиток страхування життя, є надзвичайно низький рівень страхової культури в Україні. Більша частина населення країни вбачає необхідність у страхуванні власного життя, чи життя своїх близьких, і робить це тільки в крайньому разі, коли цього вимагає ситуація. Деякі науковці наголошують на домінуванні банківського страхування життя (зокрема, страхування життя позичальників споживчих кредитів) у структурі страхових премій (понад 90%) [34].

Причиною низького рівня проникнення страхування в Україні є незначний рівень довіри до страхових компаній, спричинений негативним досвідом страхування у радянські часи, а також відсутністю реальних державних гарантій отримання страхових виплат у результаті банкрутства страховика або його шахрайських дій.

Дотепер на ринку страхування життя має місце недобросовісна практика агентів, яка шкодить розвитку страхової культури та підтриманню високого реноме страхування [41].

До факторів, що негативно впливають на ринок страхування життя в Україні, також слід віднести: різкі коливання валютного курсу, нестабільність політичної ситуації всередині країни, недостатній рівень капіталізації страховиків, відсутність надійних інвестиційних проектів.

Показник питомої ваги страхування життя на ринку страхування в цілому є одним з найважливіших показників, оскільки він показує наскільки важливим сегментом є страхування життя в порівнянні з іншими видами страхування на ринку. З табл. 2.5 видно, що в середньому показник становить 15-16% за період дослідження.

Це свідчить про те, що страхування життя все ж таки користується попитом у населення, хоча частка ця значно менше за показники країн Європи, де вони становлять 40-60% від усіх надходжень по страхуванню.

Таблиця 2.5 - Динаміка змін частки страхування життя за обсягом премій у загальних надходженнях вітчизняного ринку страхування в 2019-2022 рр.

Рік	Обсяг страхових премій в страхуванні життя, тис. грн.	Загальний обсяг страхових премій по ринку страхування, тис грн	Частка страхування життя, %
2019	4 347 658,00	27 019 209	16,09%
2020	4 719 698,00	31 395 457	15,03%
2021	5 604 025,00	34 706 884	16,15%
2022	4 801 005,00	30 503 304	15,74%

Джерело: розроблено автором за даними [58]

Найбільший приріст спостерігаємо у 2021 році – показник збільшився на 19%, це пов'язано з тим, що під час пандемії люди зрозуміли важливість страхування, особливо життя, яке покриває не тільки медичні витрати, а й дозволяє накопичити суму на майбутнє,

За 2021 рік сім СК Life отримали від'ємне значення приросту резервів із страхування життя на загальну суму 76,1 млн грн, що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування (за підсумками 2020 року від'ємне значення задекларували 8 СК Life на загальну суму 60,9 млн грн). Найбільший приріст страхових резервів зі страхування життя відображено чотирма страховими компаніями Life у розмірах 574,3 млн грн, 169,6 млн грн, 146,4 млн грн та 122,3 млн грн.

Значною перешкодою для підвищення інвестиційної активності страховиків є складна економічна ситуація в країні. Фінансова нестабільність, наявність високих інвестиційних ризиків та нерозвиненість фондового ринку обумовлюють консервативність СК щодо управління інвестиційним портфелем та низький рівень ефективності розміщення страхових резервів. До проблем ринку страхування життя в Україні варто віднести те, що цей сегмент в основному представлений великими світовими компаніями. Відтак можна стверджувати, що отримані під час діяльності доходи цих компаній не вкладуються в розвиток української економіки, а виводяться за межі держави.

Зокрема, у 2021 р. серед ТОП-10 найбільших страхових компаній за розміром власного капіталу тільки три страховики не мають у статутних фондах іноземного капіталу (СК «ТАС Life», АСКА-Життя, Теком Життя) [52]

Так, лідерами серед компаній, що працюють на ринку страхування життя, та доводять свою необхідність високими показниками діяльності є такі компанії, як MetLife Україна, УНІКА Життя, ПаТ ARX, РЗУ Україна Страхування життя, АХА Страхування Життя, ГРАВЕ Україна Страхування життя, ІНГО Україна життя та ін. Страховики з іноземним капіталом сприяють поширенню страхової культури в нашій країні, створюють нові лінійки страхових продуктів, запроваджують нові методики продаж, грамотне управління інвестиційним портфелем та підвищують конкурентоспроможність вітчизняної страхової системи.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що стан розвитку вітчизняного ринку страхування життя є недостатньо розвинутим. Водночас, сьогодні не можна не відзначити позитивні кроки України на шляху до створення і активізації системи страхування життя, здатної захистити права та інтереси учасників страхових відносин.

2.3 Аналіз показників діяльності страховиків в сегменті страхування життя

На українському ринку страхування життя домінують кілька провідних компаній, які займають лідерські позиції завдяки стабільній фінансовій діяльності, високій якості послуг і значному обсягу страхових виплат.

Страхування життя в Україні у 1 півріччі 2024 року, в сегменті якого працювало 11 страховиків життя (з яких на частку ТОП-5 лідерів припадає 86% всього ринку), показує значні зміни та розвиток у різних каналах продажу. Загальний обсяг премій склав 2,5 млрд грн - ринок зріс на 15%.

Проаналізуємо за основними показниками діяльності страховиків - лідерів в сегменті страхування життя порівнюючи перше півріччя 2024 р. з 2023 р. За надходженнями страхових премій лідери ринку страхування життя приведено в табл.2.6.

За даними табл 2.6 першу позицію в 2023 і в 2024 рр. займає страхова компанія «Метлайф». Далі – СК «ТАС», «УНІКА ЖИТТЯ». На 5 місці серед лідерів «ARX LIFE». Всі страховики показали значний приріст надходження страхових премій за останній рік.

Таблиця 2.6 - Лідери ринку страховиків життя в Україні за надходженнями страхових премій за 2023-2024 рр (1 півріччя), тис грн

№	Страховик	Обсяг премій за 1 півріччя 2024 р.	Обсяг премій за 1 півріччя 2023 р.
1	МЕТЛАЙФ	1 274 306	1 091 258
2	ТАС	330 024	258 973
3	УНІКА ЖИТТЯ	203 544	171 959
4	PZUУКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	186 690	184 896
5	ARX LIFE	168 246	152 185

Джерело: розроблено автором за даними [59].

Трійка лідерів СК за преміями, займає ці ж самі місця і за показниками виплат страхових сум та викупних сум, тобто, сум які отримують застраховані особи при припиненні договорів страхування (табл 2.7).

Таблиця 2.7 - Лідери ринку страховиків життя в Україні за страховими виплатами і викупними сумами в 2024 р (1 півріччя), тис грн

№	Страховик	Обсяг виплат за 1 півріччя 2024 р.	Обсяг викупних сум за 1 півріччя 2024 р.
1	МЕТЛАЙФ	238 768	98 361
2	ТАС	132 702	23 247
3	УНІКА ЖИТТЯ	54 570	17 079
4	ARX LIFE	31 533	1
5	PZUУКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	27 932	16 211

Джерело: розроблено автором за даними [59].

Найбільший обсяг викупних сум у СК «Метлайф» - 98 361 тис. грн, що свідчить про значну кількість припинених договорів. Найменший обсяг цього показника у СК «ARX LIFE» - 1 тис.

Показники кількості укладених договорів і кількості застрахованих осіб за перше півріччя 2024 р. приведено в табл.2.8

Таблиця 2.8 - Рейтинг компаній зі страхування життя за 1 півріччя 2024 року за кількістю укладених договорів та кількістю застрахованих, од.

№	Страхові компанії	Кількість укладених договорів	Кількість застрахованих за 6 міс. 2024 р.
1	МЕТЛАЙФ	230 315	252 417
2	ARX LIFE	169 674	78 930
3	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	83 479	95 273
4	УНІКА ЖИТТЯ	37 036	34 725
5	ТАС	6 244	46 381
6	ГРІНВУД ЛАЙФ ІНШУРАНС	650	216

Джерело: розроблено автором за даними [59]

За кількістю укладених договорів у першому півріччі 2024 р. в першу трійку лідерів входять страховики: «Метлайф», «ARX LIFE» і «PZUУКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ» відповідно 230 315; 169 674 і 83 479 од. За показником кількості застрахованих осіб ті ж компанії. Найменша кількість за укладеними договорами і застрахованими особами припадає на СК «ГРІНВУД ЛАЙФ ІНШУРАНС»: відповідно 650 договорів і 216 застрахованих осіб.

В табл. 2.9 зазначено рейтинг страховиків зі страхування життя за показником страхових резервів за 2023-2024 рр.

За показником страхових резервів у першому півріччі 2023 і 2024 р. в першу трійку лідерів входять страховики: «ТАС», «PZUУКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ» і «УНІКА ЖИТТЯ». На порядок показник менше у двох останніх компаній у рейтингу.

Абсолютним лідером на ринку страхування життя є СК «Метлайф». Детальний аналіз виявляє великий внесок ПрАТ «МетЛайф» у загальний показник ННІ (Герфіндаля-Гіршмана) - на рівні 2320, що відповідає домінуванню на ринку.

Таблиця 2.9 - Рейтинг компаній зі страхування життя за 1 півріччя 2023-2024 року за страховими резервами, тис. грн

№	Страховик	Обсяг страхових резервів за 1 півріччя 2024 р.	Обсяг страхових резервів за 1 півріччя 2023 р.
1	ТАС	4 116 230	3 932 797
2	РЗУУКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	1 524 849	1 519 913
3	УНІКА ЖИТТЯ	1 027 354	1 024 140
4	ГРІНВУД ЛАЙФ ІНШУРАНС	107 554	52 730
5	ARX LIFE	65 937	84 248

Джерело: за даними [59].

Загалом цей показник вказує на монополізованість ринку страхування життя і незначну конкуренцію у порівнянні з ринком нон-лайф страхування.

Також одним з ключових лідерів страхування життя в Україні є страхова компанія «ARX LIFE», що входить у першу TOP-страховиків.

Загалом «ARX» є провідним гравцем на ринку страхових послуг України, демонструючи стабільність, надійність та високий рівень обслуговування своїх клієнтів. Її історія, успіхи та інноваційні підходи роблять компанію прикладом для інших учасників страхового бізнесу. Вона має довгий шлях розвитку, який бере свій початок у 1994 році, коли компанія вперше з'явилася на ринку. Спочатку вона була частиною міжнародної страхової групи АХА, що вже саме по собі говорить про високі стандарти роботи. Після зміни власника у 2019 році компанія отримала новий поштовх для розвитку та стала частиною канадської групи Fairfax Financial Holdings, відомої своїми інвестиціями у страхування та фінансові послуги по всьому світу.

СК «ARX» працює на основі високих стандартів, що відповідають вимогам як українського, так і міжнародного ринків. Це дозволяє компанії задовольняти потреби клієнтів у різних сегментах страхування. Її діяльність охоплює страхування фізичних осіб, корпоративних клієнтів, а також спеціалізовані програми для малого і середнього бізнесу.

Компанія пропонує широкий спектр страхових послуг, які охоплюють як класичні, так і сучасні продукти для клієнтів. У портфелі продуктів «ARX» є все, що необхідно для надійного захисту інтересів клієнтів.

За останні три роки страхова компанія «ARX» займає провідні позиції на ринку страхування України, демонструючи зростання ключових фінансових показників:

Валові страхові премії: У 2023 році ARX зібрала понад 4 млрд грн премій (на 32% більше, ніж у 2022 році), займаючи провідні місця у сегменті автострахування (2 млрд грн у КАСКО) та інших напрямках, як ОСЦПВ (300 млн грн) та ДМС (500 млн грн).[59][60]

Виплати: за той самий рік компанія виплатила понад 1,4 млрд грн клієнтам [59].

Резерви: інформація про резерви не була конкретизована, однак компанія стабільно виконує свої зобов'язання.

Активи та статутний капітал: ARX підтримує високий рівень фінансової стійкості, що підтверджується провідними позиціями на ринку.[60]

Порівняння з ринком: у 2023 році загальний обсяг валових страхових премій українського ринку склав близько 47 млрд грн. Частка ARX становила приблизно 8,5% ринку, що закріпило її серед лідерів галузі.

Медичне страхування компанії «ARX» пропонує різні програми добровільного страхування для фізичних осіб. Основні умови договорів медичного страхування від ARX включають наступні положення:

1. Страхові програми:

ARXiMed – це програма добровільного медичного страхування, яка передбачає оплату медичних послуг у разі хвороби або нещасного випадку.

«Медицина без меж» – розширене покриття медичних витрат, включаючи обстеження, лікування у партнерських клініках та екстрену допомогу.

2. Основні послуги:

Амбулаторне та стаціонарне лікування – діагностика, консультації лікарів, лабораторні дослідження та лікування в умовах стаціонару.

Швидка допомога – послуги швидкої медичної допомоги при невідкладних станах.

Лікування критичних захворювань – покриття витрат на лікування тяжких хвороб.

3. Страхові ліміти та платежі:

Страхова сума – залежить від обраного пакета, наприклад, базовий пакет має ліміт у 100 000 грн.

Страховий тариф – близько 0,075% від страхової суми.

Страхові платежі – здійснюються у безготівковій формі до початку кожного періоду страхування.

4. Територія дії договору:

Покриття діє на території України, за винятком тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також АР Крим.

5. Термін дії договору:

Договір укладається на один рік з можливістю автоматичної пролонгації за умови своєчасної сплати страхових внесків.

Тепер розглянемо як оформити поліс саме в цій компанії. Це буде відбуватись наступним чином:

Старт відбувається після запиту на страховий поліс від клієнта, вводиться в систему та передається відділу продажу для подальшого розгляду. Після йде перший етап процесу, розгляд запиту від відділу продажів: Відділ продажу розглядає запит, реєструє клієнта в базі «ARX», генерує реєстраційну форму та відправляє її клієнту. Клієнт заповнює та підписує форму, надсилає її разом з документами відділу продаж. Всі дані про клієнта та його запит реєструються в

Якщо ризики прийнятні, визначається ступінь ризику та розраховуються страхові ліміти. Якщо ризики неприйнятні, повідомлення про відхилення йде відділу продажу. Визначення ризиків та лімітів - до 1 робочого дня після завершення оцінки ризиків.

Фінальним етапом є підпис та завершення. Якщо ліміти прийнятні, відділ продажу підготовлює договір та відправляє його клієнту на підпис. У випадку відхилення ризиків, відділ продажу повідомляє клієнта про відхилення та можливі шляхи вирішення. Клієнт підписує договір та повертає його відділу продажу. Підпис договору клієнтом - до 7 робочих днів після отримання.

Загальний висновок щодо оформлення страхового полісу в компанії «ARX» вказує на важливість ефективності взаємодії між відділами, а також на необхідність чіткого зворотнього зв'язку з клієнтами.

Інтеграція систем та зворотній зв'язок між відділами є критичними для покращення швидкості та точності обробки. Строки важливі як для компанії, так і для клієнтів. Чітка комунікація з клієнтами щодо вимог та внесення змін є ключовою для забезпечення плавного проходження процесу.

Важливо мати механізми для повідомлення клієнтів про будь-які помилки або недостачі інформації в їхніх документах, оскільки прозорість процесу підвищує довіру та задоволеність клієнтів. І саме в «ARX» такі механізми є, це додаток на телефоні клієнта, через які йде повна комунікація з клієнтом, не тільки під час оформлення поліса, але і у період страхування. Оцінка ризиків та прийняття рішень потребує ефективності та точності. Оптимізація цього етапу допомагає уникнути затримок та запобігти непотрібним витратам.

Отже, медичне страхування від «ARX» — це гнучкий і надійний інструмент захисту здоров'я для фізичних осіб, який відповідає сучасним потребам українських громадян.

Компанія пропонує кілька програм добровільного медичного страхування, які охоплюють широкий спектр медичних послуг. «ARX» забезпечує доступ до якісної медичної допомоги у випадках захворювань чи нещасних випадків, включаючи амбулаторне, стаціонарне лікування та послуги швидкої допомоги.

Програми страхування орієнтовані на індивідуальні потреби клієнтів, забезпечуючи як базовий захист, так і розширене покриття для лікування критичних захворювань.

Однією з особливостей страхування «ARX» є можливість отримати медичні послуги в партнерських клініках, що гарантує високий рівень обслуговування та швидкий доступ до необхідних лікарів і діагностики.

Страхова компанія співпрацює з провідними медичними установами, що дозволяє мінімізувати витрати страхувальника та забезпечити своєчасне лікування. Оформлення договору передбачає стандартні умови з можливістю автоматичного продовження терміну дії, за умов своєчасної сплати страхових платежів. Такі договори діють по всій території України, за винятком тимчасово окупованих регіонів.

Страхові ліміти в «ARX» залежать від обраного пакету, зокрема, базові програми передбачають страхову суму до 100 000 грн. Система страхових внесків є прозорою, а страхові тарифи визначаються залежно від ризику та умов договору. Страхові платежі здійснюються у безготівковій формі, що додає зручності під час користування послугами. Компанія забезпечує високий рівень обслуговування та підтримку клієнтів на всіх етапах дії договору, надаючи консультації та допомогу у випадку виникнення страхового випадку.

Важливою перевагою медичного страхування «ARX» є можливість індексації страхових сум відповідно до рівня інфляції, що дозволяє підтримувати реальну вартість страхового захисту. Окрім цього, частина інвестиційного доходу компанії спрямовується на підвищення розмірів страхових виплат, що є приємним бонусом для клієнтів. Це підкреслює фінансову стабільність ARX та її орієнтацію на довгострокові відносини зі страхувальниками.

Загалом медичне страхування «ARX» відповідає міжнародним стандартам та забезпечує надійний фінансовий захист здоров'я клієнтів у непередбачуваних ситуаціях. Завдяки гнучким умовам, прозорості договорів та співпраці з найкращими медичними закладами, компанія залишається одним із лідерів на ринку страхування України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми становлення страхування життя в Україні

Україна має найбільший потенціал на світовому страховому ринку з усіх східноєвропейських країн, враховуючи масштаб населення. Але існує низка проблем, яка зупиняє процес розвитку страхового ринку.

У теперішні часи важка економічна ситуація та війна в країні не дає змогу Україні в повному обсязі задовольняти потреби громадян у медичному обслуговуванні, відшкодуванні фінансових витрат при травматизмі в промисловості чи втраті працездатності, та вирішувати інші питання. Передбачене соціальними стандартами забезпечення не є достатнім для покриття існуючої фінансової вразливості населення [41].

Страхування життя має вирішувати проблеми. Використанню послуг страхування життя як вагомому та цілісному інструменту захисту будуть:

- просвітницька діяльність компаній зі страхування, оскільки більша частина потенційних страхувальників не мають достатньої інформації, а саме – які послуги надаються, а також про соціальні та економічні привілегії, які може принести страхування для громадянина зокрема;
- розширення списку професій та посад, що підлягають обов'язковому страхуванню життя;
- обов'язкове страхування життя військовослужбовців, медиків, волонтерів та учасників антитерористичної операції;
- розширення видів страхових випадків;
- спрощення процедури укладання договору страхування життя,

- інтеграція до системи онлайн послуг та популяризація укладання угод через Інтернет.

На сучасному етапі функціонування ринку страхування життя, великі перспективи має страхування на дожиття. Реформування системи пенсій України, нестабільність, збільшення пенсійного, підвищення кількості пенсіонерів та «старіння нації», відсутність впевненості в надійності державного пенсійного страхування – ці причини змушують громадян частіше звертатися до страховиків. Мала частка страхових премій зі страхування життя у співвідношенні з ВВП, яка в окремі роки ледь дорівнювала 0,1%, свідчить про погане виконання даним сектором страхового ринку його функцій.

З точки зору професора О.О. Гаманкової, «ринку страхування життя (в його класичному розумінні) в Україні практично не існує» [43], а його потенціал може бути реалізовано лише за умови економічного зростання всієї країни.

Підвищенню ефективності страхової діяльності в Україні сприятиме:

- зростання економіки країни;
- зростання добробуту населення;
- зростання рівня страхової культури;
- запровадження новітніх технологій у страховій діяльності;
- зростання інвестицій у страховий бізнес.

При визначенні пріоритетів розвитку страхування життя значна увага має приділятися економічним аспектам його функціонування.

Але на мій особистий погляд проблеми становлення страхування життя в Україні є комплексними та мають як економічне, так і соціально-культурне підґрунтя. Незважаючи на потенціал цього фінансового інструменту для захисту громадян від непередбачуваних життєвих обставин, розвиток страхування життя залишається на досить низькому рівні через сукупність викликів, що роками накопичувалися в українському суспільстві та економіці. Цей сегмент страхового ринку переживає значні труднощі, які пов'язані з численними факторами, що переплітаються між собою та утворюють стійкі бар'єри на шляху до його повноцінного розвитку.

Насамперед слід відзначити низький рівень доходів населення, що є однією з найбільш фундаментальних проблем. Більшість українців витрачають свої фінансові ресурси на задоволення базових потреб, таких як житло, харчування, комунальні послуги, а тому не завжди можуть дозволити собі регулярні страхові внески. Це унеможливлює участь широких верств населення в програмах довгострокового страхування життя, які передбачають накопичення коштів протягом багатьох років. Середній показник страхових премій у ВВП залишається вкрай низьким порівняно з іншими європейськими країнами, де страхування життя є невід'ємною частиною фінансового планування родини.

На додаток до фінансових обмежень, вагомим чинником є низький рівень фінансової грамотності населення. Більшість громадян недостатньо обізнані з тим, як функціонує страхування життя, які його переваги та як воно може забезпечити фінансову стабільність у майбутньому. Відсутність розуміння таких понять, як страхові премії, страхові виплати та накопичувальне страхування, призводить до недовіри до страхових компаній і небажання укладати довгострокові договори. Навіть ті, хто має фінансові можливості для страхування, часто обирають альтернативні способи заощаджень, оскільки не розуміють механізмів роботи страхових програм.

Додатково до проблем фінансової грамотності та економічних обмежень існує глибока недовіра до страхових компаній. Історичний досвід банкрутства страхових фірм, фінансові махінації та незрозумілі умови договорів сформували негативне ставлення до страхового ринку загалом. Багато громадян вважають, що страхові компанії не виконують своїх зобов'язань або що отримати страхову виплату буде надзвичайно складно через бюрократичні перешкоди. Відновлення довіри вимагає не лише змін у роботі страхових компаній, а й прозорості державної політики та ефективного нагляду з боку регуляторів.

Крім того, значну роль у гальмуванні розвитку страхування життя відіграє політична та економічна нестабільність. Воєнний конфлікт на сході України, окупація територій, інфляція, девальвація національної валюти та економічні кризи призводять до невпевненості громадян у майбутньому. Люди

зосереджуються на вирішенні нагальних проблем, а не на плануванні фінансового захисту на роки вперед. У таких умовах довгострокове страхування життя здається ризикованим і не вигідним.

Ситуацію також ускладнює відсутність ефективних державних стимулів та податкових пільг. У багатьох європейських країнах існують програми, які заохочують громадян до укладання договорів страхування життя через податкові пільги або державні субсидії. В Україні такі механізми відсутні або діють неефективно, що не сприяє розвитку цього сегменту ринку. Створення дієвих стимулів могло б суттєво підвищити інтерес до страхування життя та залучити більше клієнтів.

Технологічна відсталість страхового ринку також є вагомим бар'єром. Відсутність сучасних цифрових платформ для оформлення полісів, недостатня автоматизація процесів обслуговування клієнтів та відсутність зручних мобільних додатків обмежують доступність страхових послуг. У сучасному світі, де швидкість та зручність є ключовими факторами для клієнтів, страхові компанії, що не впроваджують інноваційні рішення, втрачають конкурентні переваги.

Таким чином, проблеми становлення страхування життя в Україні є системними і потребують комплексного підходу для їх вирішення. Підвищення фінансової грамотності населення, державна підтримка, прозорість роботи страхових компаній, впровадження сучасних технологій та стабілізація економічної ситуації можуть створити умови для успішного розвитку цього сегменту ринку. Лише спільними зусиллями держави, бізнесу та громадянського суспільства можна змінити ставлення до страхування життя та зробити його ефективним інструментом фінансового захисту для кожного українця.

Серед найбільших проблем, які гальмують розвиток страхового ринку в цілому та ринку страхування життя в Україні, можна виділити:

- недосконалість законодавчої бази: недоліки законодавства податків; недосконалість державного контролю за страховою діяльністю; недосконалість

захисту прав споживачів послуг страхування; недостатнє регулювання страхового посередництва;

- нерозвиненість економіки в цілому: низький рівень забезпечення населення; високий рівень інфляції; відсутність привабливих для страховиків інвестиційних інструментів; бідність більшості підприємств;

- низький рівень національного ринку та залежність від світових лідерів; вузька клієнтська база страховиків; нерозвиненість довгострокового страхування, недержавного пенсійного забезпечення; некваліфіковані розрахунки та невірні статистичні дані; власне недосконалість правил страхування; значна інформаційна незрозумілість страхового ринку; низький рівень кадрового та наукового забезпечення.

- малий рівень довіри населення;

- причини, що лежать у площині тіньової економіки: шахрайство; фіктивне «перестрахування»; легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом;

Складна економічна ситуація в Україні є значною перешкодою для підвищення інвестиційної активності страховиків. Фінансова нестабільність, наявність високих інвестиційних ризиків та нерозвиненість фондового ринку обумовлюють консервативність страхових компаній щодо управління інвестиційним портфелем та низький рівень ефективності розміщення страхових резервів.

Для підвищення ефективності діяльності страхових компаній необхідно збільшувати їхню ресурсну базу, а також оптимізувати структуру розподілу вже акумульованих коштів. Ключове завдання держави полягає у створенні умов для активізації інвестиційної діяльності вітчизняних фінансових посередників.

До найважливіших завдань вітчизняного ринку страхування життя належить активізація залучення грошових коштів заможного населення. Причиною відмови від послуг вітчизняних страховиків представниками вищого класу є слабкість страхового ринку України, в порівнянні із ринками економічно розвинених країн, недовіра до вітчизняного інституту страхування життя та невідповідність страхових послуг потребам і запитам цього сегменту покупців.

Заможні українці ладні купувати поліс закордоном, долаючи при цьому юридичні труднощі та переплачуючи, але мати надійний та універсальний договір страхування, який практично неможливо придбати в Україні.

Як показують дослідження, у сучасних умовах в Україні прибутковість поліса накопичувального страхування життя в деяких випадках може конкурувати з прибутковістю депозитів у надійних банках, хоч суттєвим недоліком страхування є відсутність фонду гарантування, який наразі є основною перевагою банківського депозиту в Україні [41].

Зважаючи на те, що страхування життя має довгостроковий характер і значну накопичувальну складову, «вкрай важливо забезпечити функціонування в Україні системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, яка допоможе запобігти втратам довгострокових заощаджень громадян та позбавленню їх страхового захисту в разі настання неплатоспроможності страховика» [44].

Доцільність створення в країні Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, підтверджується досвідом функціонування аналогічних схем у багатьох економічно розвинених країнах світу, зокрема в США, Канаді, Японії тощо. [38].

Слід зазначити, що в Україні уже розпочато роботу щодо створення такої інституції та визначення умов її функціонування – прийнято за основу Проект Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя [45]. Однак, як на думку експертів, так і професійних учасників страхового ринку, цей законопроект потребує суттєвого доопрацювання. Є необхідність у запровадженні інструментів, які б захищали страхові внески страхувальників від інфляції.

Однією з причин непопулярності страхування життя в Україні є те, що інфляційні процеси невпинно зменшують реальну вартість страхових виплат. Розв'язати цю проблему допоможе запровадження на законодавчому рівні індексації страхових виплат, або прикріплення страхових операцій до більш стабільних грошових одиниць. Страхове законодавство є вирішальним

чинником у формуванні політики страхування ризиків пов'язаних з життям, воно визначає «правила гри» для суб'єктів страхової діяльності, порядок надання послуг, методи державного регулювання.

В Україні страхове законодавство розроблене досить повно, але все ж таки потребує удосконалення, змін та доповнень. До першочергових завдань у сфері державного регулювання страхової діяльності, слід віднести оптимізацію податкового законодавства у сфері страхування життя. Насамперед йдеться про необхідність запровадження стимулів податкового характеру, що спонукатимуть як фізичних, так і юридичних осіб до придбання полісів страхування життя [46].

Розвиток страхового ринку України невід'ємно пов'язаний з необхідністю підвищення рівня капіталізації страхових компаній та розширенням їх ресурсної бази. Обсяг капіталу страхових компаній і, зокрема, його структура мають бути адекватними тим ризикам, які вони генерують у процесі своєї діяльності.

Для покращення платоспроможності та забезпечення необхідного рівня достатності капіталу страхових компаній слід звернутися до методологій, розроблених Європейським Союзом, зокрема запропонованих у Директиві Європейського Парламенту та Ради [47], і адаптувати їх для вітчизняного страхового ринку. Це сприятиме посиленню рівня відповідальності страхових компаній перед клієнтами і дозволить максимально використовувати їхній фінансовий потенціал як потужних інституційних інвесторів в економіку України.

Перспективність ринку страхування життя зросте, якщо держава розробить та запровадить механізм надання допомоги страховим компаніям, які опинилися на межі банкрутства. Такі дії зроблять страхову систему більш стабільною, що позитивно позначиться на загальній кон'юктурі ринку.

На рівні держави необхідно розробити заходи, що спрямовуватимуться на розв'язання проблем монополізації ринку страхування життя. У світовій практиці вирізняють три типи підходів до державного регулювання страхової діяльності: ліберальний, авторитарний та змішаний типи регулювання.

Найдоцільнішим типом регулювання страхування життя в Україні є авторитарний тип, оскільки велика кількість невирішених проблем на вітчизняному ринку не дозволяє ліберально відноситись до страхової діяльності, а специфіка державного нагляду в Україні робить не можливим використання змішаного типу. В свою чергу авторитарний тип дозволить державі ефективно впливати на діяльність ринку страхування життя. Такий тип регулювання характерний для страхового ринку Німеччини [35].

Для забезпечення зростання лайфового страхування необхідно розвивати перестрахову діяльність. Розвинене перестраховування надає ринку стійкість, та підвищує привабливість компанії в очах пересічного покупця страхових послуг. В Україні переважна більшість перестрахових операцій здійснюється іноземними страховими компаніями, така ситуація має свої вигоди та недоліки. Тому є необхідність у розвитку вітчизняних страхових компаній, які б надавали послуги перестраховування. Перспективним кроком може стати створення галузевої організації (бюро) зі страхування життя. Український страховий ринок уже має позитивний досвід створення подібних організацій, («Моторне (транспортне) страхове бюро», «Ядерний страховий пул» та ін.), які реально проводять свою діяльність та мають вплив на страховий ринок. Бюро зі страхування життя повинне взяти на себе такі завдання: гарантування платоспроможності страховиків-учасників; розрахунок страхових тарифів; розробка послуг у сфері страхування життя; співробітництво з українськими та міжнародними організаціями, які проводять діяльність у сфері страхування життя; збирання актуарної інформації; створення та управління резервними фондами.

Потрібно розвивати кептивне страхування із «life» спрямуванням. Більша частина населення не може дозволити собі поліс зі страхування життя, але великі підприємства можуть взяти на себе функцію забезпечення працівників страховим захистом. Як відомо, кептивні страхові компанії є більш конкурентоздатними, оскільки їх підтримує материнська компанія, тому поява

таких страхових організацій зміцнить український ринок лайфового страхування.

Старі страхові компанії, щоб не втратити конкурентоспроможність, постійно мають удосконалювати свої послуги, нарощувати рівень капіталізації страхової системи, упроваджувати прогресивні технології управління за-для підвищення якості надання послуг та ефективності діяльності страхових компаній. Потребує підтримки та розвитку андерайтинг.

Нинішній стан оцінки ризиків у страхуванні життя знаходиться на досить низькому рівні. В першу чергу потрібно відділити андерайтинг страхування життя від андерайтингу ризикового страхування. Потрібно забезпечити якісну підготовку кадрів із оцінки ризиків страхування життя та розробити методологію цієї діяльності. Необхідно мотивувати страховиків до використання послуг кваліфікованих фахівців у цій сфері діяльності. Рівень надання послуг у сфері страхування життя напряду залежить від рівня кваліфікації працівників. Для цього необхідно підвищити стандарти для працівників компаній, створити відповідну інфраструктуру освіти, забезпечити (для студентів, які обрали своїм майбутнім фахом страхову діяльність) можливість стажування та проходження практики у вітчизняних компаніях, що спеціалізуються на страхуванні життя, та подібних фінансових установах за межами України. Необхідно надати можливість працівникам страхової галузі підвищувати свій кваліфікаційний рівень.

Позитивні зрушення у сфері страхування життя залежать не лише від зазначених заходів, а й від економічної та політичної ситуації, яка склалася в Україні на сьогодні. Страхування життя є одним з найбільш перспективних напрямів страхового ринку, воно має стати потужним механізмом розвитку вітчизняної економіки.

3.2 Світовий досвід страхування життя та можливості його імплементації в Україні

Зарубіжний досвід страхування життя демонструє широкий спектр успішних підходів та практик, які могли б бути імplementовані в Україні для покращення цього сегменту ринку. Розглянемо ключові особливості страхування життя у розвинених країнах та можливості їх впровадження в українському контексті.

Досвід країн Європейського Союзу. У країнах ЄС страхування життя є важливою складовою фінансової системи та соціального захисту населення. Значний рівень охоплення забезпечується завдяки податковим стимулам. У Німеччині, Франції, Великій Британії страхові внески за договорами страхування життя можуть бути віднесені на податкові витрати, що знижує загальну суму податків для громадян. Такі механізми створюють додатковий стимул для довгострокового страхування.

У Європі ринок накопичувального страхування є найбільш популярним. Так, приблизно 2/3 обсягу всіх договорів страхування припадає саме на накопичувальне страхування життя. Частка цього виду страхування настільки висока завдяки ролі інструмента нагромадження.

Одним з видів страхування, повсюдно поширеним в Швейцарії, є ануїтетне страхування. Страховий ануїтет - це договір страхування, згідно умов якого страхувальник одноразово або в розстрочку вносить страхової компанії зі страхування життя певну суму грошей, а потім протягом кількох років або довічно отримує регулярний дохід. Тобто страхова компанія, по суті, бере на себе зобов'язання утримувати людину, яка купила ануїтет, протягом всього його життя.

Наприклад, якщо житель Швейцарії до виходу на пенсію зібрав певні кошти в накопичувальному пенсійному фонді, то він отримає пенсію в обсязі цих коштів, з урахуванням інфляції. І існує ризик, що він «переживе» свої накопичення. Але він може до моменту виходу на пенсію забрати накопичені

кошти з пенсійного фонду і перевести їх в компанію зі страхування життя і купити на них ануїтет, після чого він буде отримувати пенсію (ренту) протягом всього життя. Крім того, в зв'язку з тим, що ануїтет - це довгостроковий продукт, зазвичай до 20 років і більше, кошти, сплачені страхувальником, інвестуються, тому крім безпосередньо частини від внесеної ним суми, страхувальник регулярно отримує ще й певний інвестиційний дохід.

Таким чином, в Швейцарії страховий ануїтет - це своєрідна форма страхового внеску, що приносить застрахованій особі фіксований довічний дохід, який на відміну від відсотків за звичайними вкладками не обкладається податком. А крім зазначеної фінансової вигоди, істотним плюсом є і те, що страхові компанії не зобов'язані надавати інформацію про ануїтет своїх клієнтів ні податковим службам Швейцарії, ні аналогічним відомствам інших країн.

У Швейцарії всі тонкощі страхової справи чітко трактуються основним законодавством країни. Відповідно до швейцарського законодавства страхові поліси, включаючи ануїтети, знаходяться поза домагань кредиторів. Вони недоторканні і в разі банкрутства клієнта, навіть якщо він громадянин іноземної держави.

Українська система може перейняти цей досвід, впроваджуючи податкові знижки для страхувальників і не тільки таке, але навіть впровадження знижок, дозволить збільшити кількість застрахованих осіб та підвищити довіру до страхових компаній.

Досвід США

Частка премій зі страхування життя складає 58% в загальній страховій премії по всьому світу, в США страхування життя займає 51%, в Євросоюзі - 61% ринку. Така велика різниця свідчить про значний потенціал розвитку страхування життя в Україні.

Ознайомлюючись з американським розумінням досліджуваних понять, ми звернулися до Страхового кодексу Нью-Йорка, де в ст. 3205 страховий інтерес означає:

- в разі наявності кровної або законною зв'язку - суттєвий інтерес, породжений любов'ю і турботою;
- щодо інших осіб - суттєвий економічний інтерес в тривалості життя застрахованого особи, в його безпеці [44].

Важливою перевагою страхування життя є можливість отримати страхові виплати у будь-якому випадку, так як хоча б одне з визначених у договорі подій неодмінно настане.

Найбільш поширений вид накопичувального страхування - страхування життя - передбачає періодичну сплату страхувальником страхових внесків, а в разі дожиття до закінчення терміну дії договору - виплату страховиком обумовленої суми. Страхова виплата здійснюється і в тому випадку, якщо застрахована особа не доживає до закінчення терміну договору.

Виходячи з вищесказаного, надаємо таке визначення страхування життя: це накопичувальний вид особистого страхування, який дозволяє отримати матеріальне забезпечення при настанні подій, передбачених договором. При цьому такі події обов'язково пов'язані з життям і здоров'ям застрахованої особи.

У Сполучених Штатах ринок страхування життя є одним із найбільших та найрозвиненіших у світі. Особливою популярністю користується накопичувальне страхування життя (whole life insurance), яке поєднує захист від непередбачених обставин із можливістю інвестування та накопичення капіталу. Американці активно використовують страхові поліси як інструмент для планування пенсійного забезпечення, освіти дітей чи спадкування майна.

Для України імплементація подібних накопичувальних програм може сприяти розвитку довгострокових фінансових стратегій у громадян. Важливо створити привабливі умови для інвестування коштів у страхові поліси, щоб вони були конкурентними з іншими фінансовими інструментами.

Досвід Японії

Японія є яскравим прикладом країни з високим рівнем проникнення страхування життя. Близько 90% населення мають страхові поліси. Це стало можливим завдяки поєднанню традиційних культурних цінностей та державної

підтримки. Страхові компанії активно інвестують у просвітницькі кампанії, підвищуючи рівень фінансової грамотності населення.

В Україні необхідно посилити інформаційно-освітню роботу, пояснюючи громадянам переваги страхування життя та його роль у забезпеченні фінансової стабільності.

Приклад інших країн

Наприклад, Страховий кодекс Франції (Code des Assurances) закріплює такі ризики в страхуванні життя, як страхування на випадок смерті або на дожиття застрахованої особи до певного терміну, передбаченого договором. Крім того, в ст. 121-6 цього ж кодексу зазначено наявність страхового інтересу як можливості укладення договору страхування [33].

Ще одним яскравим прикладом є закон Китаю «Про страхування», який набрав чинності в 1995 р, який визначає договір страхування життя як договір, в якому об'єктом страхування є життя і тіло людини, а в ст. 12 закріплює страховий інтерес страхувальника щодо об'єкта страхування. У разі якщо страхувальник такого інтересу щодо об'єкта страхування немає, договір страхування вважається недійсним [36].

Технологічні інновації

У багатьох країнах світу, таких як Великобританія, США та Нідерланди, страхові компанії впроваджують цифрові технології для спрощення процесу оформлення полісів та обслуговування клієнтів. Онлайн-платформи, мобільні додатки, автоматизовані консультації та виплати роблять страхування більш доступним і зручним для споживачів.

В Україні потенціал для впровадження InsurTech-рішень є значним. Деякі страхові компанії вже активно працюють над цим, чи з цими видами технологій, але це не велика частина від загальної кількості страховиків в нашій країні. Розвиток цифрових послуг дозволить підвищити ефективність роботи страхових компаній та залучити молоде покоління, яке віддає перевагу онлайн-сервісам.

Можливості імплементації в Україні

1. Запровадження податкових пільг для громадян, які укладають договори страхування життя, стимулюватиме попит на ці послуги.
2. Просвітницькі кампанії з фінансової грамотності допоможуть змінити ставлення населення до страхування.
3. Розвиток накопичувального страхування з можливістю інвестування дозволить створити додаткові фінансові гарантії для громадян.
4. Цифровізація послуг та впровадження інноваційних технологій підвищать зручність та прозорість страхових продуктів.
5. Підвищення прозорості та надійності страхових компаній шляхом державного нагляду та регулювання відновить довіру громадян до страхового ринку.

Імплементація зарубіжного досвіду в Україні потребує системного підходу, співпраці держави, страхових компаній та громадськості. Такий комплексний підхід може стати основою для сталого розвитку страхування життя та фінансового захисту громадян.

Звертаючись до закордонної практики, варто зазначити, що ринок накопичувального страхування життя стійко лідирує серед всіх представлених ринків страхування.

Сучасна система страхових відносин відіграє надзвичайно важливу роль у світовій економіці. На світовому ринку страхових послуг відбувається перерозподіл ризиків, створюються умови для підвищення рівня соціальної сфери з одночасним зниженням навантаження на державні фінанси. Крім того, на світовому страховому ринку сконцентровані значні інвестиційні ресурси як в рамках національних економік, так і в міжнародному масштабі.

Світовий ринок страхових послуг характеризується збільшенням концентрації страхового капіталу, активізацією географічного перерозподілу ризиків по каналах міжнародного перестрахування, інтернаціоналізацією операцій страховиків, включенням національних страхових ринків в процеси інтеграції.

Сучасні тенденції розвитку світового ринку страхування такі, як посилення конкуренції між найбільшими транснаціональними страховими компаніями -

сприяють інтернаціоналізації фінансового капіталу. Перенасичення ринку страхових послуг в економічно розвинених країнах спонукає суб'єктів страхового ринку до інтенсивної міжнародної експансії.

У будь-якому сучасному громадянському суспільстві існує і розвивається ринок страхування життя, а у розвинених країнах є невід'ємною частиною суспільства. Цивільним законодавством до об'єктів цивільних прав віднесено нематеріальні блага, що включають життя і здоров'я, що належать громадянам від народження або в силу закону, невідчужувані і непередавані іншим способом.

В нашій країні вже давно існує закон «Про страхування»[11], в якому зазначені класи страхування життя. Наприклад, страхування життя - це вид особистого страхування, розрахований на надання страховиком гарантії виплатити певну грошову суму страхувальнику або вказаним ним третім особам у разі смерті застрахованої особи чи його життя до певного терміну в обмін на сплату страхових премій.

Таким чином, страхування життя дає можливість накопичити кошти при настанні визначених у договорі подій. Це і дозволяє стверджувати, що страхування життя - це накопичувальне особисте страхування. Розглянемо світову практику щодо послуг страхування життя.

Виходячи з вищесказаного, надаю таке визначення страхування життя: це накопичувальний вид особистого страхування, який дозволяє отримати матеріальне забезпечення при настанні подій, передбачених договором. При цьому такі події обов'язково пов'язані з життям і здоров'ям застрахованої особи.

Про участь українських страхових компаній в міжнародних страхових відносинах свідчить збільшення обсягів операцій з нерезидентами, використання сучасних інформаційних і фінансових технологій, перехід на міжнародні стандарти аудиту та бухгалтерської звітності. Діяльність в Україні провідних міжнародних страхових груп і фінансових інвесторів також є важливим свідченням поступової інтеграції страхового ринку України в світову систему страхового бізнесу.

Потенціал розвитку цього ринку на сучасному етапі є задіяний досить мало. Страхування життя може отримати серйозний імпульс для свого розвитку за умови вдосконалення законодавчої та нормативної бази, а також формування стимулів для страхувальників.

Можна зробити висновок, що страховий ринок України в даний час перебуває на стадії свого падіння від показників 400 страхових компаній до сьогоднішніх 37, з яких всього 12 займаються страхуванням життя. В той час як в розвинених країнах рівень цього показника становить від 8-15%. Реально ж на страховому ринку України функціонує 20 страхових компаній «non-life», частка на ринку ризикового страхування яких становить близько 91%, і 10 страхових компаній «life», які охоплюють близько 94% ринку страхування життя [36].

Економічна криза а також пономощтабна війна стала потужним поштовхом, який прискорив процес «дозрівання» українського ринку страхування і, як результат, більш вузької спеціалізації страхових компаній - в умовах, що склалися він швидше перейде на більш високий щабель якості.

Одним з найважливіших питань розвитку ринку є забезпечення достатньою кількістю кваліфікованих працівників. На сьогодні в галузі страхування зайнято лише менше 1% працездатного населення [35].

Тому доцільно створити систему спеціальної підготовки і сертифікації фахівців зі страхування, а також підвищення рівня їх кваліфікації.

Подальшого розвитку вимагає актуарна діяльність та створення системи підготовки і сертифікації актуаріїв.

Однак відставання в розвитку страхування життя досить швидко зникне, якщо економіка країни буде розвиватися без потрясінь і криз, а споживачам будуть запропоновані цікаві продукти зі страхування життя з можливістю отримувати більш високого доходу за рахунок вкладення накопичених резервів в різні інвестиційні інструменти.

Разом з тим, в даний час страхування життя є одним з перспективних і швидкозростаючих сегментів ринку страхування. Саме на розвиток даного

сегмента і закріплення в ньому спрямовані зусилля більшості іноземних компаній, що виходять на український ринок.

Закріплення в цивільному законодавстві такого поняття, по-перше, підвищить значення даного виду страхування і, по-друге, сприятиме розвитку страхування життя в українському суспільстві, удосконаленню інфраструктури ринку, а в подальшому – і підвищенню рівня соціального захисту в державі [33].

Що ж стосується прогнозів на майбутнє, то в 2025 році експерти очікують розширення ринку страхування хоча б на 10-15% за рахунок зростання числа заставних угод і збільшення активності самих страхових компаній.

Фахівці припускають, що найближчим часом страховики будуть шукати нові можливості дійти до клієнта. У зв'язку з цим будуть розвиватися мережі незалежних від страхових компаній агентств і брокерів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження страхування життя в Україні та за кордоном, обґрунтовано наступні висновки і пропозиції:

1. Страхування життя в державі має важливий соціальний вплив на всі економічні процеси, що відбуваються, адже забезпечує фінансову стабільність для фізичних осіб і їхніх родин у випадку непередбачених обставин, таких як смерть чи інвалідність за певними умовами. Це один з основних інструментів фінансового захисту, який забезпечує страхувальнику відчуття безпеки та можливість захисту майбутніх заощаджень.

2. Розглянуто наукові погляди, щодо визначення сутності страхування життя, досліджено його функції і принципи, оскільки вони найкраще відображують його суть. Найбільш точним і ґрунтовним визначенням є наступне: «страхування життя - економічні відносини між надавачами і споживачами страхових послуг, в процесі реалізації яких, в обмін на страхові премії, останні отримують захист від фінансових наслідків настання одного або обох основних ризиків життя, а також, якщо це передбачено договором страхування – додаткового ризику життя».

Визначено, які ризики покриває страхування життя. Страхування життя зосереджується на ризиках, що пов'язані зі здоров'ям, тривалістю життя та смертністю застрахованих осіб. Теоретичні аспекти цього виду страхування базуються на аналізі ймовірностей настання цих подій (смерть, інвалідність), що дозволяє формувати адекватні страхові тарифи. Розглянуто класифікацію страхових полісів, серед яких можна виділити: термінові страхові поліси, поліси заощаджувального страхування, а також поліси з інвестиційним елементом. Кожен з цих видів має свої особливості та застосування в залежності від потреб клієнтів.

3. Аналіз розвитку страхування життя, дає можливість стверджувати, що його виникнення розпочалося за довго до існування фінансових відносин.

Починаючи з Римської імперії страхування життя почало зароджуватись у різних країнах. Через війни та часті смерті військових, страхування життя інколи виконувало функцію ритуальних послуг. З часом людство визнало необхідність страхування життя, потребу у забезпеченні сім'ї після втрати годувальника і на допомогу приходили взаємні страхові об'єднання, які надавали кошти родичам померлих. Перший офіційний договір страхування життя була укладено в 1583 році, що стало ще однією відправною точкою в розвитку страхування життя. Надалі з кожним роком даний вид страхування покращувався та змінювався, з'являлись перші спроби актуарних розрахунків, перші таблиці смертності, деякими з яких користуються і сьогодні. В Україні перше товариство по страхуванню життя було створено у 1911 році в Чернівцях, тобто ще задовго до незалежності країни, це і стало першими спробами до розвитку страхування життя в Україні.

4. Дослідження страхування життя в світі, зокрема і в європейських країнах, свідчить про наступні тенденції. За 2022 рік світовий ринок зібрав понад 5,6 трильйона євро премій. Частка країн Європи оцінюється приблизно в 30–40% цієї суми, з особливим акцентом на страхування життя, медичне страхування та страхування майна. Наприклад, премії у сфері страхування життя склали близько 2,6 трильйона євро, що включають значні внески із Західної Європи. Відносно продуктової лінійки страхування життя, то в світі зберігається тенденція переходу населення від простих ризикових продуктів до складно структурованих інвестиційно-страхових продуктів, які продаються переважно через банківські мережі дистрибуції і електронні канали продажів. Широке поширення одержав такий продукт, як Unit-Linked, який являє собою комплексний продукт, що включає страховий захист на випадок смерті, нещасного випадку та / або хвороб і інвестиційну складову, що передбачає вкладення коштів клієнта в обрані ним фонди.

5. Оцінка сучасного стану страхування життя показує, що ця галузь продовжує розвиватися, але стикається з численними викликами, що вимагають адаптації та вдосконалення існуючих моделей. Страхування життя стало

важливою частиною фінансової системи, адже воно не лише забезпечує захист у випадку непередбачених ситуацій, а й служить інструментом заощадження для населення. Водночас, розвиток цієї галузі вимагає врахування змін у соціально-економічному середовищі, зокрема, у зв'язку зі зміною демографічної ситуації та економічної нестабільності в різних регіонах.

Сучасний стан ринку страхування життя характеризується зростанням інтересу до інноваційних продуктів, таких як поліси з інвестиційними елементами та комбіновані страхові програми. Ці продукти дозволяють забезпечити клієнтів не лише традиційним захистом, а й можливістю накопичення капіталу, що сприяє розширенню аудиторії та залученню нових споживачів. Проте, високий рівень конкуренції, складність продуктів і недостатня фінансова грамотність населення залишаються бар'єрами для повного розкриття потенціалу ринку.

Важливим аспектом є також розвиток інноваційних технологій. Впровадження цифрових технологій в страхуванні життя, таких як онлайн-страхування, автоматизовані системи обробки заявок і використання великих даних для прогнозування ризиків, значно покращує доступність послуг та ефективність бізнесу. Однак для цього необхідна відповідна інфраструктура та довіра споживачів до нових методів обслуговування.

6. Крім розвитку інноваційних технологій та новітніх страхових продуктів, компанії мають уже усталені програми, якими користуються люди декілька років поспіль. Прикладами таких послуг є значна кількість програм в компанії «ARX LIFE», які досліджені в даній роботі. Також проаналізовано показники діяльності 5 TOP страховиків, що є лідерами в сегменті страхування життя. Страховики демонструють стабільне зростання своїх показників протягом останніх років, навіть під час війни.

7. Загалом, хоча страхування життя в Україні демонструє позитивну динаміку, для досягнення його повного потенціалу необхідно подолати ряд проблем, таких як низька обізнаність споживачів, недостатня гнучкість

продуктів, а також економічні та соціальні бар'єри, що обмежують доступ до страхових послуг для широких верств населення.

8. Перспективи розвитку страхування життя в Україні виглядають обнадійливо, однак значною мірою залежать від стабільності економічної ситуації та здатності галузі адаптуватися до нових умов. Прогнозується, що в найближчі роки страхування життя може стати важливою складовою фінансового ринку, завдяки підвищенню рівня фінансової грамотності населення, розвитку інноваційних продуктів та цифровізації страхових послуг. В Україні спостерігається зростаючий попит на комбіновані продукти, які поєднують страхову захищеність з елементами інвестицій, що дозволяє компаніям пропонувати більш привабливі та гнучкі рішення для клієнтів.

Важливим аспектом є також розвиток пенсійного та медичного страхування, оскільки українці все більше усвідомлюють необхідність додаткових засобів для забезпечення власної старості та здоров'я, з огляду на нестабільність державних програм. Відповідно, страхування життя має потенціал стати важливим елементом соціального забезпечення, доповнюючи державні програми та допомагаючи людям забезпечити себе на майбутнє.

Цифрові технології, зокрема онлайн-страхування, застосування штучного інтелекту та аналізу великих даних, сприяють підвищенню ефективності операцій страхових компаній і роблять процес укладення договорів простішим і доступнішим для широких верств населення. Також значно зростає роль партнерських програм та інтеграцій з банками, що дозволяє створювати нові канали продажу і залучати клієнтів, які раніше не цікавилися страхуванням життя.

Водночас, ринок страхування життя в Україні стикається з певними бар'єрами, серед яких можна відзначити низький рівень довіри до страхових компаній, недостатню обізнаність населення про можливості страхування та відсутність ефективного регулювання деяких аспектів ринку. Для досягнення сталого розвитку галузі необхідно зусилля з боку як держави, так і самих

страхових компаній, спрямовані на покращення довіри, впровадження прозорих практик та розвиток інфраструктури.

Отже, перспективи розвитку страхування життя в Україні позитивні, але вимагають зусиль для подолання існуючих проблем і адаптації до нових економічних умов. Тільки за умови впровадження інновацій, підвищення фінансової грамотності населення та вдосконалення регулювання ринок може стати справжнім фактором економічної та соціальної стабільності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віленчук О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження страхування як економічної категорії. Науковий журнал *“Економіка України”*. 2015. №7 (644), С.18-26.
2. Потійко С.В. Страхування як економічна категорія та шляхи розвитку страхування майна сільськогосподарських підприємств в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 18. Частина 2. С.163- 169.
3. Базилевич В. Д. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2012. Вип. 133, С. 5-8.
4. Радецька О. О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. С. 222-224.
5. Ткаченко Є.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку страхування життя в Україні. *Вісник ЗДІА*. 2012. № 2. С. 144–148.
6. Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі *Економічний аналіз*. 2014. № 15(2). С. 64 -70.
7. Залетов О. М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. КНЕУ, 2007. 20 с.
8. Фарат О. І. Розвиток ринку страхування життя в Україні в умовах євроінтеграції. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. НАН України, Ін-т регіон, 2009. 21 с.
9. Стецюк Т. І. Сутність страхування життя: значення, функції, ризики. *Наука й економіка*. 2015. Вип 1, С. 154-160.
10. Куделя Л. В. Соціально-економічні аспекти розвитку страхування життя в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. Праць. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»*, Суми. 2016. С. 13-21.

11. Про страхування: Відомості Верховної Ради України (ВВР, 2021, № 37, ст. 317) {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1909-IX від 18.11.2021} URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text> (Дата звернення: 29.11.2024)
12. Криклій А.С. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С.12-16.
13. Шолойко А.С. Ринок страхування життя в Україні та його інфраструктура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С.32-36.
14. Вовчак О. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України. *Світ фінансів*. 2014. С.107-113 .
15. Страхування життя . Офіційний сайт страхової компанії «ІНГО Україна» URL: <http://ingo.kiev.ua/ua/strakhovanie-zhizni.html> (Дата звернення: 29.11.2024)
16. Базилевич В.Д. Страхування. К.: КНУ. 2008. 1019 с.
17. Рудень В. В. Страхова медицина і медичне страхування: навч. посіб. Львів : ОКД. 2007. 305 с.
18. Цуркан І. М. Розвиток ринку страхування життя в контексті забезпечення соціального захисту населення України. *Економіка та держава*. 2017. № 123. С. 127-143.
19. Власенко В. Формування ринкових відносин в Україні. *Наука й економіка*. 2010. №5 (109). С. 141-145.
20. Любашенко І. «Укргосстрах» (НАСК «Оранта»), Декрет «О страхованні» URL: www.polis.ua. (Дата звернення: 29.11.2024)
21. MetLife/ Офіційний сайт URL: [MetLife Begins Архівовано](#) (Дата звернення: 29.11.2024)
22. Барвінченко А.С. Стан розвитку страхування життя в Україні. Вчені записки збірник наукових праць, КНЕУ. 2006. С. 145-150.
23. Majerkiewicz Wojciech zDzieje ubezpieczeń w Polsce URL: ekonomia.oroaka.org.pl/ (Дата звернення: 29.11.2024)

24. Барвінченко А.С. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2017. №6 (42). С. 27-28.
25. Заволока Л.О., Мороз С.Р., Якимова В.І. Life-страхування на українському страховому ринку: переваги та ризики. Світовий досвід. *Економічна наука*. 2017. №5 (45). С. 577-580.
26. Третяк Д. Д. Перспективи впровадження інновацій в особистому страхуванні на прикладі зарубіжних країн. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2017. № 5. С. 50-58.
27. Страхування: Підручник / Керівник авт.. кол. Осадець С.С. КНЕУ 2006, 528 С.
28. Петрушин А.Б. Стан страхового ринку. *Національна безпека і оборона*. 2018. №4. С. 4 – 11
29. Приступа Л. А. Страхування життя: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 230-234.
30. Баранов А.Л. Управління страховим портфелем. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. КНЕУ. 2009. 23 с.
31. Урбанович В.А. Страхування життя в Україні URL: http://ukrlogos.in.ua/01.12.2016_56.pdf (Дата звернення: 30.11.2024)
32. Куделя Л. В. Соціально-економічні аспекти розвитку страхування життя в Україні. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. Праць. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», Суми. 2006. С. 293-300. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/480> (Дата звернення: 29.11.2024)
33. Лобова О. М. Тенденції страхування життя в Україні. *Фінансові послуги*. 2017. №2. С. 27-33.

- 34.Клапків Ю. М. Аналіз інституціонального розвитку ринку страхування життя в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. №25. С. 131- 134.
- 35.Стецюк Т. І. Сутність страхування життя: значення, функції, ризики. *Наука й економіка*. 2015. №13. С. 154-160.
- 36.Супрун А. А. Страховий ринок України в умовах системної кризи. *Фінанси України*. 2013. № 9, С. 68-75.
- 37.Гаманкова О. О. Страховий ринок України у глобальному страховому просторі. *Фінанси України*. 2012. № 5. С. 58- 67.
- 38.Адамчук Е. Основні тенденції страхування в розвинутих країнах в часи кризи. *Страхова справа*. 2012. № 3. С. 33–37.
- 39.Гаманкова О. Страховий ринок України в глобальному страховому просторі. *Страхова справа*. 2012. № 2 (46). С. 8–12.
- 40.Козьма І. І. Сучасний стан розвитку ринку страхування життя в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка*. 2014. Вип. 44. С. 165-170.
- 41.Татаріна Т.В. Страхування життя в Україні: проблеми та нові можливості розвитку. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №1(7). С.91-105.
URL: <https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1> (Дата звернення: 29.11.2024)
- 42.Димніч О.В., Кривошлик Т.Д., Татаріна Т.В. Мікрострахування життя та здоров'я населення: опція на третьому рівні пенсійної системи України. *Збірник наукових праць «Вчені записки»*. 2023. Випуск 31. С. 46-54.
- 43.Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі. *Економічний аналіз*. 2014. . №15. С. 64-70.
- 44.Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя. Проект Закону України від 19.02.2013 р. № 2327 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2327&skl=8 (Дата звернення: 30.11.2024)

45. Привалова О. Особливості конкуренції на ринку страхування життя. *Вісник КНТЕУ*. 2012. №4. С. 54-62.
46. Directive 2009/138/EC of the European parliament and of the council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (recast) (Text with EEA relevance) // Official journal of the European Union. URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF> (Дата звернення: 29.11.2024)
47. Белянська І. Страхування життя у 2023 році: зміна настроїв та стратегій під час війни URL: <https://delo.ua/insurance/straxuvannya-zittya-u-2023-roci-zmina-nastroyiv-ta-strategii-pid-cas-viini-417241/> (Дата звернення: 27.11.2024)
48. Мінфін: Новий рекорд: Страхові компанії світу зібрали 5,6 трильйона євро премій у 2022 році URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/06/06/107105063/> (Дата звернення: 11.11.2024)
49. База даних ОЕС: OECD Tax Database URL: - <https://web-archive.oecd.org/temp/2019-05-28/82245-tax-database.htm> (Дата звернення: 10.11.2024)
50. NAIC. Офіційний сайт організації «National Association of Insurance Commissioners» URL: <https://content.naic.org/> (Дата звернення: 10.11.2024)
51. ЕІОРА . Офіційний сайт організації «European Insurance and Occupational Pensions Authority». URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-insurance-and-occupational-pensions-authority-eiopa_en (Дата звернення: 30.11.2024)
52. Страхування Японії . Офіційний сайт Міністерства фінансів Японії. URL: <https://www.mhlw.go.jp/english/> (Дата звернення: 10.11.2024)

53. Страхування Китаю. Офіційний сайт Міністерства фінансів Китаю URL: https://english.www.gov.cn/news/202406/06/content_WS6661b5f5c6d0868f4e8e7e1a.html (Дата звернення: 29.11.2024)
54. Страхування. Офіційний сайт «International Insurance Society» URL: <https://www.internationalinsurance.org/> (Дата звернення: 29.11.2024)
55. Статистика страхового ринку України URL: https://forinsurer.com/stat?fbclid=IwAR0njAmkhuFKiw0_azJb9gCSBjH19JN hJF46l0M5XOdjaYZCYiVqy_qhBxk (Дата звернення: 29.11.2024)
56. Swiss Re. Міжнародна компанія по перестраховуванню. URL: <https://www.swissre.com/> (Дата звернення: 11.11.2024)
57. Демченко В.О.; Морозова Е.О. «Тенденції на страховому ринку життя: відображення у внутрішньому страховому секторі Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів, молодих вчених і провідних фахівців. К.: КНЕУ, URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/584e1632-bf8e-4b68-aef8-2289718a9001> (Дата звернення: 30.11.2024)
58. ЛСОУ. Офіційний сайт «Ліга страхових організацій України» URL: <https://uainsur.com/> (Дата звернення: 29.11.2024)
59. Рейтинг компаній страхування життя за 2023-2024 роки. Журнал *Insurance TOP*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life> (Дата звернення: 29.11.2024)
60. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/> (Дата звернення: 15.11.2024)
61. Аналітичні звіти СК ARX. URL: <https://forinsurer.com/stat> (Дата звернення: 15.11.2024)
62. Офіційний сайт СК ARX. URL: <https://arx.com.ua/> (Дата звернення: 15.11.2024).